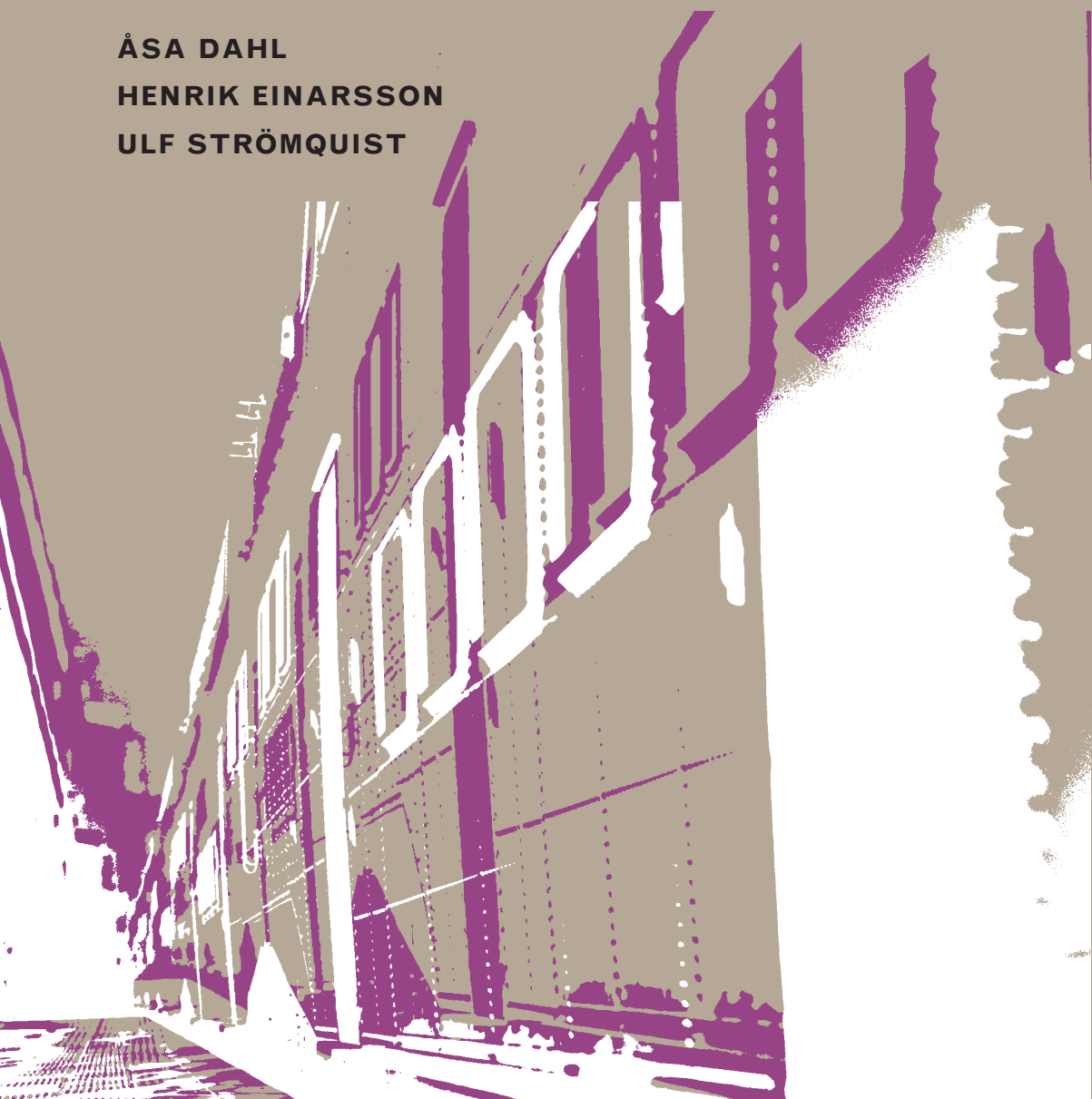
RAPPORT NR 1:2003

Effekter av framtida regionförstoring i Stockholm-Mälarregionen

ÅSA DAHL
HENRIK EINARSSON
ULF STRÖMQUIST

Förord

»Regionförstoring« har kommit att bli ett strategiskt allt viktigare begrepp för den regionala närings- och utvecklingspolitiken. Bakgrunden till detta är insikten om det starka samband som finns mellan funktionella regioners tillväxt och deras storlek. Även om regionens storlek vare sig utgör den enda eller ens i alla sammanhang är en nödvändig förutsättning för en god utveckling, är det uppenbart att en större region i många avseenden har gynnsammare förutsättningar för tillväxt än en mindre. Detta har åtskilliga utredningar och forskningsrapporter också kunnat konstatera.

I regionförstoringsbegreppet ligger också att det framför allt är den lokala arbetsmarknaden som avses, dvs de områden inom vilka människor bor och arbetar. I takt med utvecklingen inom inte minst kommunikationsområdet har möjligheterna ökat för all fler att fritt kunna välja boende och arbete inom allt större geografiska områden. Den funktionella regionindelningen är således inte statisk, utan förändras ständigt. Att gynna en utveckling mot allt färre, men större lokala arbetsmarknader, ökar således inte bara individens frihet. Det är också ett viktigt mål för en regionalt baserad närings- och tillväxtpolitik och därmed också för den nationella tillväxten.

Trots insikten om det starka generella sambandet mellan tillväxt och den lokala arbetsmarknadens storlek som finns, saknas emellertid fortfarande mycket kunskap för att med tillfredsställande precision kunna avgöra *hur stora* de positiva effekterna är för samhällsekonomin av en fortsatt regionförstoring. Detta problem har inte minst aktualiserats av ett flertal utredningar inom kommunikationsområdet, som försökt att bedöma vilka effekter en fortsatt utbyggnad av kommunikationsnäten har för den regionala ekonomin.

I »Effekter av framtida regionförstoring i Stockholm–Mälarregionen« har Åsa Dahl, Henrik Einarsson och Ulf Strömkvist vid Temaplan AB, på uppdrag av länsstyrelserna i Stockholm-Mälarregionen (Stockholms-, Uppsala-, Västmanlands-, Södermanlands- och Örebro län) gjort ett försök att beräkna konsekvenserna för sysselsättning och ekonomisk tillväxt av en trolig framtida förändring av de lokala arbetsmarknaderna i regionen. Trots den osäkerhet som fortfarande finns i beräkningarna, visar rapporten entydigt på den tillväxtpotential som ligger i en fortsatt integrering av de lokala arbetsmarknaderna i Stockholm-Mälarregionen. Det framgår också att skillnaderna i rörlighet mellan framför allt kvinnor och män är stora. Mycket talar också för att detta är en starkt bidragande orsak till skillnaderna mellan mäns och kvinnors löner. Såväl ur tillväxtsynpunkt som ur ett jämställdhetsperspektiv finns det särskild anledning att försöka vidga kvinnors arbetsmarknader. Samtidigt väcks nya frågeställningar som alltjämt återstår att besvara.

STOCKHOLM-MÄLARREGIONEN I APRIL 2003
Länsöverdirektör Bo Hansson, Stockholms län
Länsråd Ulf Henricsson, Uppsala län
Länsråd Leif Byman, Södermanlands län
Länsråd Lars Östring, Örebro län
Länsråd Håkan Eriksson, Västmanlands län

Innehållsförteckning

1. Regionförstoring och tillväxt 5

2. Allt färre och allt större 11

3. Regionförstoring i Stockholm-Mälarregionen 14

4. Skillnader i pendling 17

5. Regionförstoring, produktivitet och löner 20

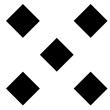
6. Framtida regionförstoring? 31

7. Två scenarier 36

8. Fortsatt regionförstoring i Stockholm-Mälarregionen 42

9. Sammanfattning 48

RAPPORTEN KAN BESTÄLLAS FRÅN
LÄNSSTYRELSEN I VÄSTMANLANDS LÄN
TEL: 021-19 52 38
FAX: 021-19 51 40
E-POST: asa.ostling@u.lst.se

PROJEKTLEDARE: BO WICTORIN,
LÄNSSTYRELSEN I SÖDERMANLANDS LÄN
PROJEKTKOORDINATOR: ÅSA ÖSTLING NORRMAN,
LÄNSSTYRELSEN I VÄSTMANLANDS LÄN
ISBN 91-974671-0-3
ISSN 1651-8411
GRAFISK FORM: PLAKAT
TRYCK: WESTERÅS MEDIA PRODUKTION 2003

1. Regionförstoring och tillväxt

Sveriges mer långsiktiga ekonomiska och geografiska utveckling domineras av två djupgående förändringar. Dels förstoras de funktionella regionerna och omfattar allt större omland av hushåll, arbetskraft och företag. Dels koncentreras tillväxten mot allt större funktionella regioner.

Det senare kan översiktligt belysas med nedanstående tabell som visar ett tydligt samband mellan lokala arbetsmarknaders storlek och befolkningstillväxt. De minsta marknaderna har krympt med drygt elva procent och de största har expanderat med nästan tolv procent sedan 1990.

Tabell 1: **Lokala arbetsmarknader och befolkningstillväxt 1990–2002**

LOKAL ARBETSMARKNADS BEFOLKNINGSSTORLEK	ANTAL LOKALA ARBETSMARKNADER	GENOMSNITTLIG BEFOLKNINGSTILLVÄXT 1990–2002
MINDRE ÄN 10 000	21	-11,1 %
10 000-50 000	47	-6,8
50 000-100 000	9	-0,8
100 000-500 000	20	2,4
STÖRRE ÄN 500 000	3	11,7

Källa: Bearbetning av SCB-statistik, 1998 års indelning i 100 lokala arbetsmarknader

Frågan är hur dessa två djupgående förändringar hänger ihop? Om de samspelar och förstärker varandra? Kan de fortgå? Vad driver processen? Kan Mälarregionen, som präglats av en tidig och omfattande regionförstoring genom Stockholmsregionens utveckling, integreras ytterligare? Vilka tillväxteffekter kan en sådan utveckling ge?

Det ligger möjligen i sakens natur att det inte finns någon enkel förklaringsmodell över sambanden mellan regionförstoring och koncentration av tillväxt. Av detta följer också att förutsättningarna att beräkna sannolika effekter av framtida regionförstoring är oklara. Detta betyder emellertid inte att flera av de förhållanden som driver regionförstoring och tillväxt är okända. Flera av dessa samband har klargjorts och verifierats i forskning och olika studier och är i princip kända sedan nittiotalets början och i en del avseenden långt tidigare. Att härifrån mer systematiskt kalkylera möj-

liga effekter av möjlig framtida regionförstoring är ett stort steg. Huvudproblemet ligger i att förstå hur flera helt eller delvis kända partiella samband kan hänga ihop i en större struktur. För att skapa en sådan struktur har ett antal grundhypoteser förts ihop.

Den första hypotesen utgår från att vid sidan av demografiska och sociala faktorer är rörlighet på arbetsmarknaden beroende av inkomst (d v s vid stigande hushållsinkomster växer hushållens pendling, allt annat lika). Med större pendling ökar hushållens möjligheter att i ett allt större omland av arbetsplatser och företag utveckla sin kompetens och specialisering med växande inkomster som följd. Ökade inkomster och växande rörlighet blir således ett självförstärkande samband. Följande figur illustrerar det kumulativa sambandet mellan regionförstoring, ökad tillgänglighet till arbetsplatser och specialisering, växande inkomster och tilltagande pendlingsmöjligheter.

Figur 1: **Omland, specialisering, inkomster och pendling**

Samspelet mellan inkomster, resande och pendling finns belagt i mängder av trafikmodeller samt i äldre och modernare urbanekonomisk forskning. Sambanden mellan inkomster och daglig rörlighet yttrar sig vidare också i både långtidsuppgifter om inkomster och resande och s k tvärsnittsdata. Det senare kan illustreras med nedanstående, som visar hur genomsnittligt resande per dag och invånare (och fördelat på kvinnor och män) ökar vid växande inkomster. Som framgår finns det emellertid en betydande skillnad mellan kvinnor och män. Kvinnor har en allmänt lägre rörlighet och inkomstsambandet är svagare. Detta är ett uttryck för att resande och pendling vid sidan av inkomster påverkas av en mängd sociala och institutionella förhållanden och värderingar. I ett senare avsnitt kommer det också att visas att sådana förhållanden starkt påverkar regionförstoringens villkor och möjliga utveckling.

Diagram 1: **Genomsnittlig reslängd per dag och invånare år 2001**

Källa: SIKA, SCB.

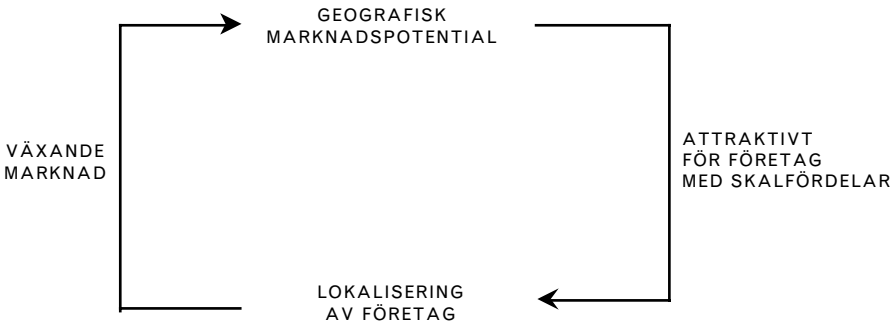
Relationen mellan inkomstutveckling och resande utesluter naturligtvis inte att pendling och annat resande påverkas av trafikinfrastrukturens kvalitet – dess utbyggnad och taxesättning. Det senare är emellertid framför allt en exogen förändring, medan relationen mellan inkomster och pendling (och övrigt resande) i högre grad är endogen. Skall det senare ge ett kumulativt samband med regionförstoring måste också en »sidohypotes« vara giltig, som innebär att allt större omland för arbete är förenat med allt högre löner.

Det finns en hel del forskning och utvärderingar både för Europa och USA som visar på systematiskt positiva samband mellan regionstorlek och hushållsinkomster. Hur detta förhåller sig i Sverige är emellertid inte klargjort. Hypotesen om sambandet mellan regionstorlek och löner är emellertid inte fristående. Den vilar framför allt på en sedan början av nittiotalet nydanande kunskapsutveckling i rumslig ekonomi, som sammanfattats under begreppet »Den nya ekonomiska geografin – NEG«.

Huvudbudskapet från NEG är att de mest fundamentala förutsättningarna för modern ekonomisk tillväxt är närhet och täthet. Ekonomisk verksamhet är därför koncentrerad i geografin. Koncentrationen av företag och produktion är i grund och botten en återspegling av att skalfördelar i företagen har ett mycket starkt inflytande på företagens lokalisering. Utan skalfördelar kunde företag och produktion lika gärna vara jämnt utspridda i geografin.

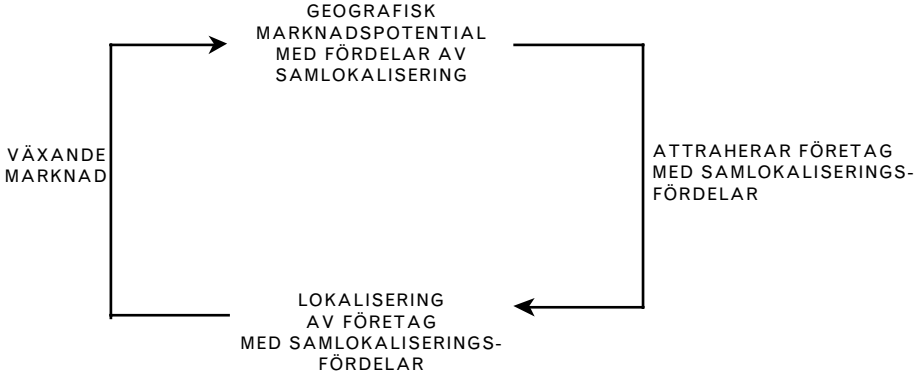
Skalfördelar beror i sin tur på förekomsten av fasta kostnader, dvs kostnader som inte är beroende av produktionens omfattning. En större produktion gör att de fasta kostnaderna kan slås ut på fler producerade enheter. Kostnaden per enhet blir därmed lägre. Denna typ av skalfördelar kallas interna skalfördelar. För att uppnå sådana interna skalfördelar söker sig företag till regioner som har stora marknader och marknaderna blir större därför att företag söker sig dit. Det bildas således ett självförstärkande samband mellan interna skalfördelar och marknadens storlek.

Figur 2: **Marknadspotential och skalfördelar**

En kompletterande förklaring till att ekonomisk verksamhet är koncentrerad i geografin är förekomsten av s k externa skalfördelar - dvs sådana skalfördelar, eller samlokaliseringsfördelar, som uppstår då flera företag finns i varandras närhet. I grunden handlar samlokaliseringsfördelar också om ett självförstärkande samspel mellan interna och externa skalfördelar: Företag som har interna och externa skalfördelar söker sig till marknadsplatser där det finns företag med positiva samlokaliseringsfördelar och där sådana företag lokaliseras uppstår fördelar av samlokaliseringen.

Figur 3: **Marknadspotential och samlokaliseringsfördelar**

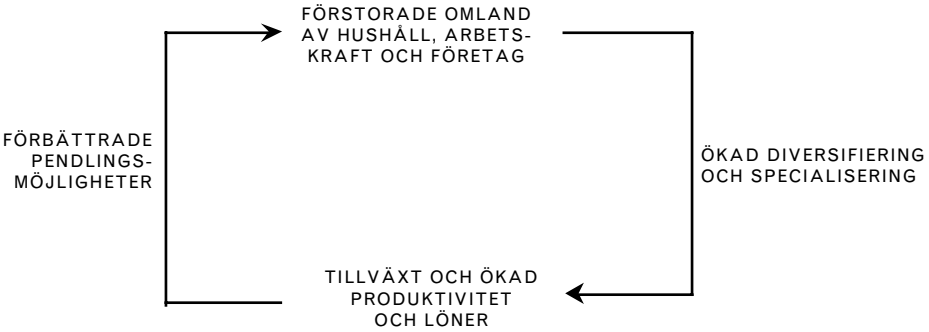
Det kanske starkaste budskapet från de tio senaste årens kunskapsutveckling om den »Nya ekonomiska geografin« är att större regioner har ett starkare diversifierat näringsliv än mindre regioner. Större och tätare marknader ger helt enkelt utrymmen för mångfalt fler olika sorters ekonomisk verksamhet än i små och glesa marknader. Det finns numera också mängder av internationell forskning som påvisat detta.

För svensk del har de starka sambanden mellan lokala arbetsmarknaders storlek och diversifiering framför allt dokumenterats i »Regioner, handel och tillväxt«, SLL, 1997. Med större regioners växande diversifiering följer samtidigt att arbetskraften kan specialiseras i högre grad och med större arbetsdelning följer i allmänhet också växande produktivitet och löner, som medger en mer omfattande pendling.

Med denna översikt av relevanta hypoteser och kunskaper kan man sätta ihop en »förklaringsmodell« om pendling, regionstorlek och tillväxt. Regionförstoring och koncentration av tillväxt drivs av två sammankopplade processer. Den drivs först och främst av växande pendlingsmöjligheter och förbättrad trafikinfrastruktur, som ger allt större omland av hushåll, arbetskraft och företag.

Med större omland växer och diversifieras näringslivet. Med starkare diversifiering kan arbetskraften specialiseras med växande produktivitet och löner som följd och högre inkomster ger samtidigt ekonomiska förutsättningar för mer omfattande – intensivare och längre – pendling i geografiskt vidgade arbetsmarknader.

Figur 4: **Omland, diversifiering, pendling och tillväxt**

Regionförstoring kan således förväntas yttra sig i två tillväxteffekter; dels i ökad produktivitet och löner, dels i en »volymeffekt« i form av växande sysselsättning. Uppkomsten av den senare har för svenska förhållanden framför allt dokumenterats i »Den nya ekonomiska geografin – Scenarier

fram till år 2010«, Regionalpolitiska utredningen, 2000. Där visas inte bara att sysselsättningens lokala/regionala tillväxt förenklat uttryckt drivs av två huvudkomponenter; lokala – endogena – förhållanden och omvärldsgivna – exogena – förhållanden. Där redovisas också ekonometriska skattningar av det principiella sambandet som förenklat kan sammanfattas på följande sätt:

Lokal sysselsättningstillväxt

LOKAL SYSSELSÄTTNINGS-TILLVÄXT	=	ENDOGENT DRIVEN TILLVÄXT	+	OMVÄRLDSBEROENDE TILLVÄXT

Båda faktorerna är sammansatta. Den första återspeglar tillväxtens beroende av lokala komparativa fördelar, där den lokala marknadens storlek – enligt NEG:s grundhypotes – också visar sig vara den mest avgörande (allt annat lika). Den andra faktorn anger den lokala sysselsättningens beroende av tillväxten i omvärlden och denna tillväxt kan bäst sammanfattas med BNP:s utveckling. Med denna utgångspunkt redovisas i ett följande avsnitt en utvärdering av vad framtida regionförstoring kan ge för långsiktiga effekter för den samlade sysselsättningen i Stockholm-Mälarregionen.

Jämte denna volymeffekt kan, som sagts, också regionförstoring förväntas få en återverkan på produktivitet och löner. För att beskriva och analysera detta redovisas en mer översiktlig analys av sambanden mellan löner och regionstorlek.

Den följande genomgången är organiserad i tre huvuddelar. Först beskrivs regionförstoringens utveckling i hela landet och i Stockholm-Mälarregionen i tre kortare avsnitt där det sista tar upp en del grundläggande skillnader mellan olika gruppers pendling. Därefter beskrivs och analyseras sambanden mellan regionförstoring och löner.

Slutligen diskuteras först hur en framtida regionförstoring kan te sig i Stockholm-Mälarregionen och därefter redovisas en översiktlig utvärdering av möjliga tillväxteffekter på sysselsättning och löner. Detta görs genom kvantifiering av två scenarier, dels ett Basscenario där regionen också i framtiden förutsätts omfatta elva lokala arbetsmarknader som idag, dels ett scenario där hela regionen förutsätts integrerad i tre stora lokala arbetsmarknader år 2010.

2. Allt färre och allt större

Växande pendling och regionförstoring yttrar sig framför allt i geografiskt vidgade lokala arbetsmarknader. Med en lokal arbetsmarknad menas en geografiskt sammanhängande region där större delen av befolkningen både arbetar (studerar) och bor – dvs en region med stor pendling inom regionen och liten pendling till och från omvärlden. Ett annat uttryck för lokala arbetsmarknader är pendlingsregioner. Sådana regioner präglas inte bara av att de utgör partikulära arbetsmarknader. De utgör också lokala bostadsmarknader. Närmare 85 procent av all flyttning sker inom lokala arbetsmarknader.

Hur avgränsas då i praktiken lokala arbetsmarknader? Den minsta byggstenen är kommuner, vilket naturligtvis inte är självklart med tanke på de mycket stora skillnaderna mellan landets olika kommuner när det gäller befolkningens storlek, yta, inre pendlingsavstånd, tätortsstruktur och befolkningstäthet. Att kommuner ändå betraktas som de minsta byggstenarna för lokala arbetsmarknader beror främst på att statistiken över hushållens pendling i första hand är administrativt organiserad med kommuner som grundläggande geografisk indelning.

Med en lokal arbetsmarknad menas således i praktiken ett geografiskt sammanhängande territorium av en eller flera kommuner. Med denna utgångspunkt gör SCB fortlöpande en officiell gruppering av kommuner i lokala arbetsmarknader. Grunden för detta är en s k pendlingsmatris som visar hur hela den förvärvsarbetande befolkningen fördelas mellan bostadskommuner och arbetsplatskommuner. Med denna matris, som är en tabell med lika många rader och kolumner som antalet kommuner, förs något förenklat uttryckt kommuner ihop i grupper med ömsesidigt beroende omland av boende och arbetsplatser.

Vilken lokal arbetsmarknad som en kommun tillhör avgörs mer exakt i SCB:s metod i följande två steg:

1. En kommun är oberoende om mindre än 20 procent av den förvärvsarbetande befolkningen pendlar ut från kommunen, dvs har sin arbetsplats i en annan kommun och mindre än 7,5 procent av den förvärvsarbetande befolkningen pendlar till en viss kommun.

(Oberoende kommuner utmärks främst av att en stor del, minst 80 procent, av de förvärvsarbetande också har sin arbetsplats inom kommunens gränser. Att en kommun är oberoende kan dels bero på att koncentrationen av arbetsplatser i kommunen är relativt stor, dels att förutsättningarna för pendling till närliggande kommuner är förenad med relativt stora uppoffringar i tid och pengar.)

2. Är en kommun inte oberoende knyts den (i grupperingen till lokala arbetsmarknader) till den största utpendlingskommunen och kommer således att bilda en del av utpendlingskommunens arbetsmarknad.

(Kommuner som integreras på detta sätt utmärks dels av att förutsättningarna för pendling är gynnsamma, dels av att utbudet av arbetskraft i en kommun är relativt stort i förhållande till den lokala efterfrågan på arbetskraft i kommunen.)

Tar man fasta på hur pendlingsmönstren utvecklats de senaste trettio åren får man en bra bild över regionförstoringens långsiktiga utveckling. I början av sjuttiotalet fanns det nära 190 lokala arbetsmarknader i landet. Åtta av tio lokala arbetsmarknader hade då mindre än 50 000 invånare och 150 av landets nuvarande kommuner utgjorde då en egen lokal arbetsmarknad.

I början av åttiotalet hade antalet lokala arbetsmarknader minskat till 140 stycken. Det fanns då fortfarande drygt 100 marknader med färre än 50 000 invånare.

Mellan början av åttiotalet och fram till första delen av nittiotalet minskade antalet lokala arbetsmarknader med ytterligare 30 stycken. Enligt SCB:s senaste officiella avgränsning som avser 1998 har antalet lokala arbetsmarknader minskat till 100 stycken och av dessa utgör numera knappt femtio kommuner (48) en egen lokal arbetsmarknad.

I följande tabell sammanfattas hur regionförstoringen utvecklats. Den största absoluta och relativa minskningen har gällt lokala arbetsmarknader med 10 000 till 50 000 invånare. Som framgår har vidare inte den starkaste expansionen gällt de största.

Antalet lokala arbetsmarknader har främst ökat i storleksgruppen 100 000 till 500 000 invånare från 13 till 20. Preliminära analyser baserade på pendlingsmönstret år 2000 tyder på att antalet lokala arbetsmarknader fortsatt att minska.

Tabell 2: **Utveckling av antal lokala arbetsmarknader i Sverige 1970-2000**

LOKAL ARBETS-MARKNADSBEFOLKNING	1970	1980	1993	1998
MINDRE ÄN 10 000	45	27	19	21
10 000-50 000	109	79	55	47
50 000-100 000	18	14	11	9
100 000-500 000	13	17	21	20
STÖRRE ÄN 500 000	2	2	3	3
TOTALT	**187**	**139**	**107**	**100**

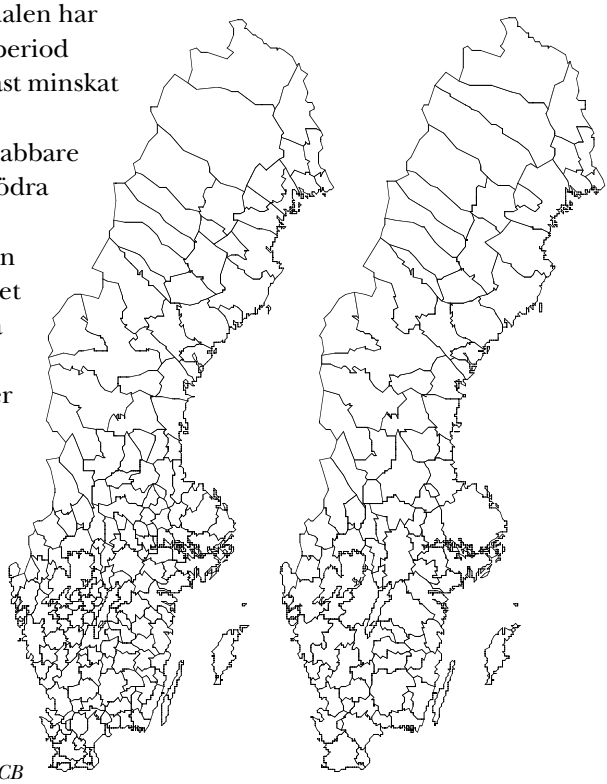
Källa: Bearbetning av SCB-statistik.

I takt med att de lokala arbetsmarknaderna vidgats och blivit allt färre förskjuts inte bara storleksfördelningen. De största omfattar allt större delar av landets befolkning.

I början av sjuttiotalet omfattade de tjugo största lokala marknaderna 55 procent av landets befolkning. Motsvarande andel för de tjugo största i slutet av nittiotalet (1998) är knappt 75 procent. Vid sidan av de tjugo största lokala arbetsmarknaderna finns det således fortfarande en stor mängd relativt små arbetsmarknader med genomsnitt knappt 30 000 invånare vardera.

Storleksfördelningen kan också sammanfattas på ett enklare sätt: Tre fjärdedelar av landets lokala arbetsmarknader omfattar var och en mindre än en procent av landets befolkning och en fjärdedel mer än en procent. Koncentrationen mot allt färre och allt större lokala arbetsmarknader är inte någon jämnt fördelad process över landet. De fysiska förutsättningarna för regionförstoring varierar kraftigt mellan olika delar av landet. Framför allt finns det betydande skillnader i förutsättningar för regionförstoring i landets södra och norra del.

Den stora minskningen av antalet lokala arbetsmarknader sedan 1970 har framför allt gällt södra Sverige. I Västsverige har t ex antalet lokala arbetsmarknader minskat från drygt 40 stycken 1970 till knappt 15 i slutet av nittiotalet. Norr om Mälardalen har däremot under motsvarande period antalet arbetsmarknader endast minskat från 66 stycken till 52 stycken. Huvudförklaringen till den snabbare regionförstoringen i landets södra del ligger i den allmänt större tätheten och mindre avstånden mellan olika tätorter. Låg täthet och ytstora kommuner med få tätorter i landets norra del omöjliggör i många fall en mer omfattande pendling över kommungränser.

Figur 5: **Lokala arbetsmarknader 1970 och 1998**

Källa: SCB

Totalt sett finns det numera cirka 50 kommuner i landet som inte är integrerade med någon annan kommun i en lokal arbetsmarknad. Trettio av dessa finns norr om Stockholm-Mälarregionen. Söder om Stockholm-Mälarregionen finns det numera knappt tjugo kommuner som är isolerade i egna lokala arbetsmarknader. Exempel på dessa är Laxå, Munkfors, Falkenberg, Perstorp, Gotland, Vimmerby, Hultsfred och Västervik.

Ovanstående kartor som schematiskt illustrerar regionförstoringens fysiska utveckling mellan 1970 och 1998 visar inte bara att antalet lokala arbetsmarknader framför allt minskat i landets södra del. Det framgår också relativt tydligt att processen medfört att skillnaderna i de lokala arbetsmarknadernas »yttäckning« jämnats ut över tiden.

I södra Sverige finns det numera många lokala arbetsmarknader som i ythänseende är lika stora som lokala arbetsmarknader i norra delen av landet. Betyder detta att man kan förutse att regionförstoringen kommer att avta i södra Sverige, i Västsverige och i Stockholm-Mälarregionen?

3. Regionförstoring i Stockholm-Mälarregionen

Stockholm-Mälarregionen har i princip genomgått samma regionförstoring sedan början av sjuttiotalet som övriga delar av södra Sverige. Med Stockholm-Mälarregionen avses här Stockholm, Södermanlands, Uppsala, Västmanlands och Örebro län.

I följande tabell sammanfattas regionförstoringens utveckling i Stockholm-Mälarregionen. Som framgår krympte antalet lokala arbetsmarknader särskilt snabbt under åttiotalet och numera finns här endast sex lokala arbetsmarknader med mindra än 50 000 invånare. Det gäller i storleksordning Köping, Karlskoga, Katrineholm, Fagersta, Hällefors och Laxå. De senare två har mindre än 10 000 invånare. (För jämförelse med hela landet, se tabell 2.)

Tabell 3: **Utveckling av antal lokala arbetsmarknader i Stockholm-Mälarregionen 1970–2000**

LOKAL ARBETS-MARKNADSBEFOLKNING	1970	1980	1993	1998
MINDRE ÄN 10 000	5	2	2	2
10 000-50 000	16	11	3	4
50 000-100 000	2	3	2	1
100 000-500 000	3	3	4	3
STÖRRE ÄN 500 000	1	1	1	1
TOTALT	**27**	**20**	**12**	**11**

Källa: Bearbetning av SCB-statistik.

Numera omfattar således Stockholm-Mälarregionen elva lokala arbetsmarknader med tillsammans drygt sextio kommuner. Vid sidan av dessa kommuner som tillhör Mälardalslän finns det ytterligare två kommuner i dessa län, men som tillhör lokala arbetsmarknader i angränsande län. Det gäller Älvkarleby som är en del av Gävles lokala arbetsmarknad samt Ljusnarsberg som är en del av Ludvikas marknad.

Figur 6: **Lokala arbetsmarknader i Stockholm-Mälarregionen år 1998[1)]**

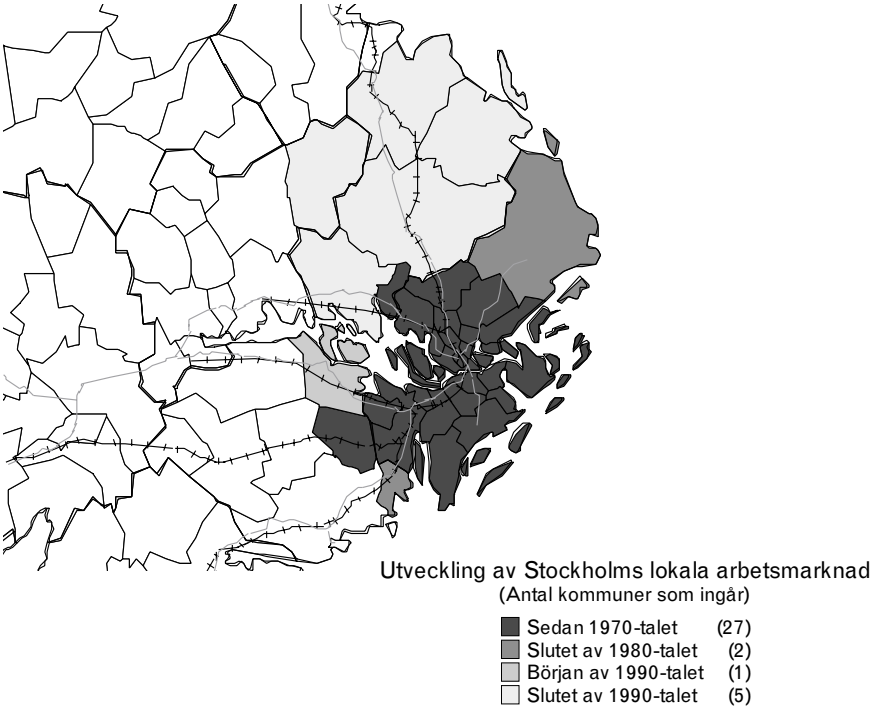
Källa: SCB

Den avgörande skillnaden i Mälardalens regionförstoring jämfört med hela landets ligger framför allt i Stockholms dominerande roll. Redan under början av sjuttiotalet omfattade Stockholms lokala arbetsmarknad praktiskt taget hela Stockholms län.

I slutet av åttiotalet tillkom ytterligare två kommuner till Stockholms lokala arbetsmarknad. Det gällde Trosa och Norrtälje. I början och slutet av nittiotalet tillkom Strängnäs och sedan Uppsala lokala arbetsmarknad till Stockholms lokala arbetsmarknad. I följande kartbild illustreras utvidgningen.

1) Indelningen gäller utifrån 1998 års pendlingsmönster och är SCB:s senaste officiella indelning.

Figur 7: **Stockholms lokala arbetsmarknad 1970-1998**

Det visar sig vidare att de lokala arbetsmarknaderna i Stockholm-Mälarregionen präglats av ungefär samma tillväxtmönster sedan början av nittiotalet som gällt för landet som helhet. Skillnaden i befolkningstillväxt mellan de minsta och den största är dock ännu större i Stockholm-Mälarregionen. Detta sammanfattas i nedanstående tabell (som också kan jämföras med tabell 1).

Tabell 4: **Lokala arbetsmarknader och befolkningstillväxt i Stockholm-Mälarregionen 1990–2002**

LOKAL ARBETS-MARKNADS BEFOLKNINGSSTORLEK	ANTAL LOKALA ARBETSMARKNADER	GENOMSNITTLIG BEFOLKNINGS-TILLVÄXT 1990–2002	TOTAL BEFOLKNING 2002
MINDRE ÄN 10 000	2	-15,9 %	14 300
10 000–50 000	4	-7,3	157 000
50 000–100 000	1	2,4	81 000
100 000–500 000	3	3,1	495 000
STÖRRE ÄN 500 000	**1**	**11,8**	**2 171 000**

Källa: Bearbetning av SCB-statistik

Det är också uppenbart att regionförstoringen i Stockholm-Mälarregionen »gått så långt« att det numera endast finns elva lokala marknader kvar att integrera (jämfört med nästan 30 stycken för tre decennier sedan). Den största samlade potentialen ligger i att integrera de tre marknader som har

mellan 100 000 och 500 000 invånare, t ex Örebro, Västerås och Eskilstuna, med Stockholms lokala marknad. Detta utesluter naturligtvis inte att integration av de sju mindre kan ge stora och betydelsefulla lokala effekter.

4. Skillnader i pendling

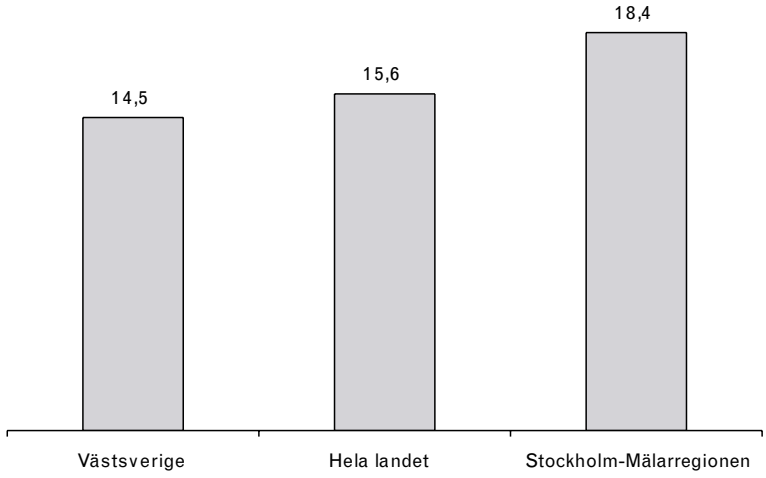
Förutsättningarna för regionförstoring avgörs av möjligheterna för pendling och faktiskt pendlingsbeteende. I början av sjuttiotalet kan den genomsnittliga pendlingen beräknas ha uppgått till cirka 10 km per arbetsdag och invånare i åldern 16 till 84 år. (Antalet arbetsdagar har då förutsatts vara 225 per år.) Detta inkluderar samtliga färdsätt.

Motsvarande senaste uppgift gäller 2001 och visar att det dagliga (genomsnittliga) pendlandet uppgick till närmare 16 km (15,6). De genomsnittliga pendelavstånden skulle således ha ökat med cirka 50 procent på trettio år. Under samma period har det totala resandet räknat per invånare och dag (365) ökat från drygt 30 km till nära 45 km.

Större delen av den ökade dagliga rörligheten har således »tagits ut« för andra typer av resor än pendling. Det gäller resor för service, inköp och fritid samt tjänsteresor. Fritidsresorna har ökat särskilt snabbt.

Det finns en viss spridning i den dagliga (genomsnittliga) pendlingen mellan olika delar av landet, men skillnaderna är ganska begränsade. I Stockholm-Mälarregionen motsvarar den genomsnittliga dagliga pendlingen drygt 18 km (225 arbetsdagar). I Västsverige t ex är motsvarande värde 14,5 km.

Figur 8: **Pendling per arbetsdag och invånare i km år 2001**

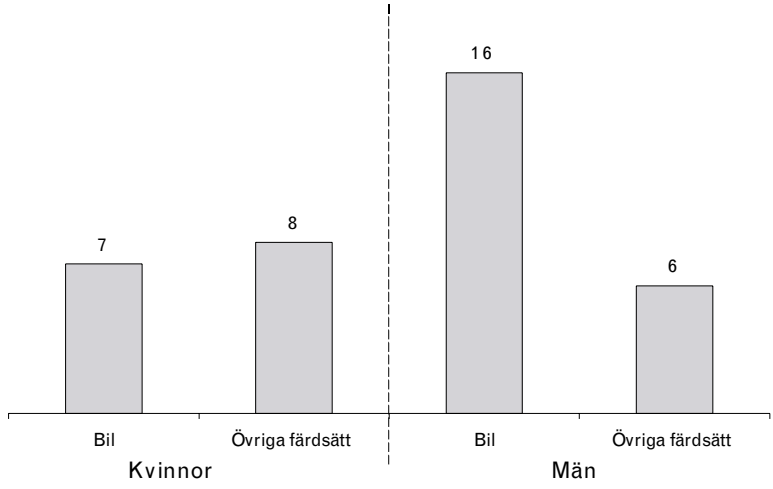

Källa: RES 2001, SCB.

Skillnaderna i pendling är avsevärt större mellan olika grupper av förvärvsarbetande och det finns framför allt en betydande genusbetingad skillnad. Män pendlar i allmänhet avsevärt längre än kvinnor. Och skillnaden kan framför allt hänföras till skillnaden i pendling med bil. I genomsnitt (för hela landet) pendlar män dubbelt så långt per arbetsdag med bil som kvinnor, 14 km jämfört med 7 km. När det gäller samtliga övriga färdsätt är skillnaderna i pendling mellan kvinnor och män mycket små.

Stockholm-Mälarregionen har delvis ett annat mönster. Män pendlar i genomsnitt 22 km per arbetsdag och kvinnor 15 km. I Stockholm-Mälarregionen pendlar också män drygt dubbelt så långt som kvinnor med bil. Skillnaden mot övriga landet är att både kvinnor och män pendlar längre med kollektivtrafik. Det gäller särskilt kvinnor.

Figur 9: **Genomsnittlig pendling i km per arbetsdag och invånare i Stockholm-Mälarregionen år 2001**

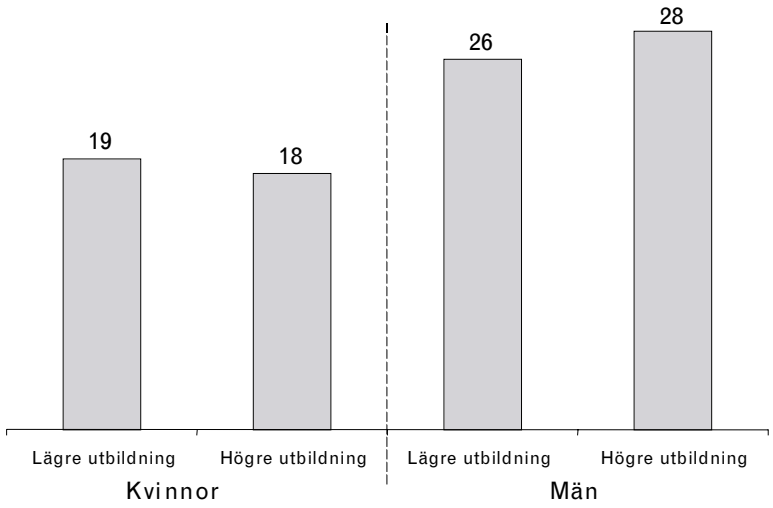

Källa: RES 2001, SCB.

Det finns ytterligare en betydande skillnad som beror på utbildning (inkomst). Arbetskraft med högre utbildning (minst 3 års högskole- eller universitetsutbildning) verkar i allmänhet pendla längre än invånare med lägre utbildning. Denna skillnad gäller dock endast män.

Den mest rörliga gruppen på arbetsmarknaden är män med högre utbildning. I Stockholm-Mälarregionen pendlar denna grupp i genomsnitt 28 km per arbetsdag. För kvinnor med högre utbildning begränsas motsvarande pendling till 18 km.

Figur 10: **Pendling och utbildning.**
Genomsnitt i km per arbetsdag i Stockholm-Mälarregionen år 2001

Källa: RES 2001, SCB.

Det finns således en del mycket betydande skillnader i daglig rörlighet på arbetsmarknaden, framför allt mellan kvinnor och män och delvis med avseende på utbildning. Konsekvensen av detta är inte bara att de mest högrörliga har tillgång och nyttjar geografiskt större arbetsmarknader mer intensivt än andra grupper som pendlar inom mer begränsade marknader. Skillnaderna är så stora att man kan misstänka att lokala arbetsmarknader som avgränsas med hjälp av genomsnittliga pendlingsmönster (enligt SCB:s officiella gruppering) för samtliga förvärvsarbetande faktiskt inte är relevanta för samtliga. Detta betyder dessutom att de större möjligheterna till specialisering som större lokala arbetsmarknader erbjuder troligen inte kan nyttjas av alla grupper på arbetsmarknaden (beroende på skillnader i förutsättningar att pendla). Framför allt har »elitpendlarna«, som utgörs av män med högre utbildning och vars pendling till i mycket stor del grundas på bilresor, andra villkor än kvinnor med lägre utbildning.

5. Regionförstoring, produktivitet och löner

Regionförstoring påverkar också produktivitet och löner. Huvudförklaringen till detta är att med växande regionstorlek ökar den lokala ekonomins diversifiering. I små lokala arbetsmarknader begränsas förekomsten av antalet branscher, dvs olika typer av ekonomisk verksamhet, till i normalfallet 30 till 50 olika branscher. I de största lokala arbetsmarknaderna finns det å andra sidan mellan 500 till 600 olika branscher.

Förklaringen till regionförstoringens starka effekter på diversifiering är att allt större regioner ger marknadsförutsättningar för ekonomisk verksamhet i allt fler och allt mindre nischer. I små lokala arbetsmarknader finns bara lokal plats, dvs tillräcklig efterfrågan, för företag och verksamheter för marknadens lokala basförsörjning och ett fåtal exportbranscher.

Tabell 5: **Regionstorlek och diversifiering**

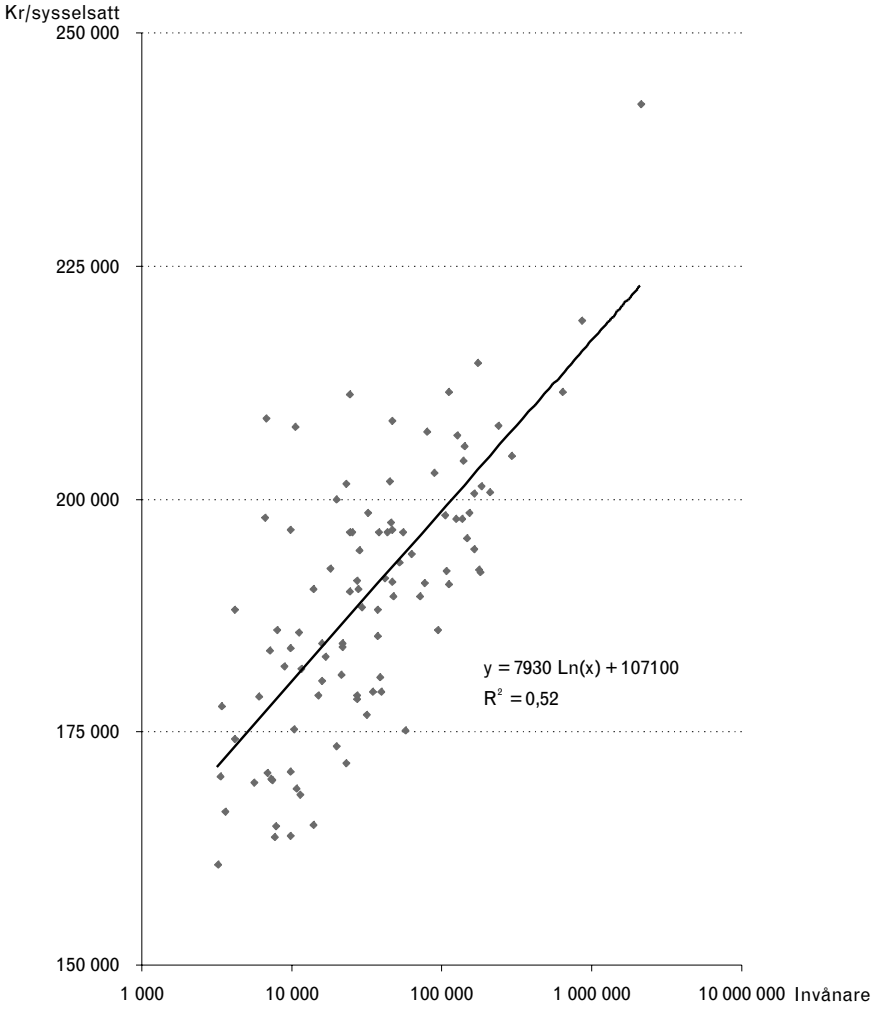
LOKAL ARBETSMARKNADS BEFOLKNINGSSTORLEK	ANTAL FÖREKOMMANDE BRANSCHER
MINDRE ÄN 10 000	FÄRRE ÄN 50
10 000–50 000	50 – 100
50 000–100 000	100 – 300
100 000–500 000	300 – 500
STÖRRE ÄN 500 000	500 – 600

Källa: Regioner, handel och tillväxt, SLL 1997.

Med regionförstoringens effekter på diversifieringen följer också andra möjligheter till specialisering inom en lokal marknad. Med växande lokala arbetsmarknader kan näringslivet specialiseras allt starkare. Med växande specialisering växer också den regionala/lokala ekonomins produktivitet. Det är inte bara företag som kan dra nytta av större regioners möjligheter till specialisering. Med växande diversifiering inom en region växer också arbetskraftens möjligheter att specialiseras i olika sorters ekonomisk verksamhet. Följden av specialiseringens produktivitetseffekter blir att lönerna också växer med regionstorlek.

Grundhypotesen är således att det finns ett positivt samband mellan lokala arbetsmarknaders storlek och arbetskraftens genomsnittliga lönenivå. I nedanstående diagram illustreras detta allmänna samband. Regionstorlek mäts med total folkmängd. Sambandet är starkt signifikant. För de minsta lokala arbetsmarknaderna är förväntad (genomsnittlig) lön cirka 170 000 kronor per sysselsatt och i de största cirka 230 000 kronor. Den senare har således 35 procent högre genomsnittlig lön per sysselsatt.

Diagram 2: **Lön per sysselsatt och regionstorlek för samtliga förvärvsarbetande år 2000.**

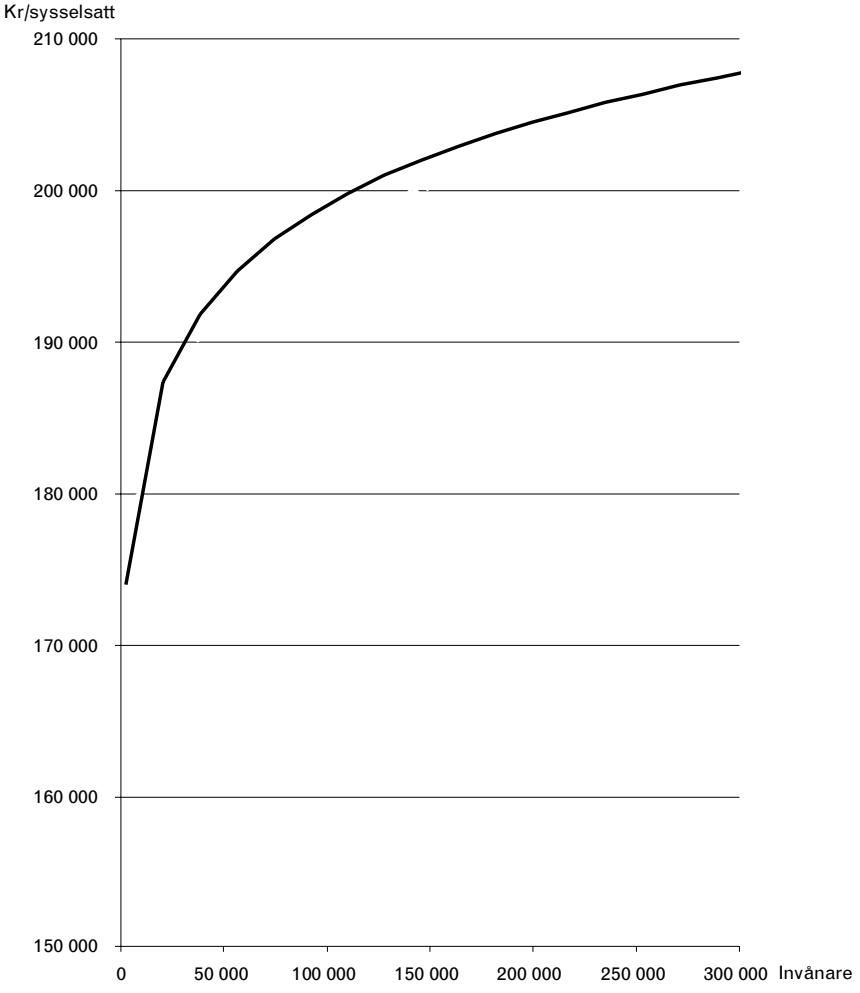
Källa: Specialbearbetning av kontrolluppgifterna, SCB och Temaplan AB

Lön per sysselsatt. Måttet har beräknats utifrån specialbearbetning av kontrolluppgifterna och RAMS (registerbaserad arbetsmarknadsstatistik). Statistiken innehåller viss överteckning av antal sysselsatta för personer som är egna företagare (och räknas som sysselsatta), men som inte tar ut någon ersättning i form av lön och därför inte har någon kontrolluppgift. Detta gäller ca 100 000 personer i landet som helhet. Det skall också betonas att data avser lön per sysselsatt och inte lön omräknat per helårssysselsatt. Observera att det skattade sambandet inte är linjärt. Den förklarande faktorn, regionstorlek, anges som naturlig logaritm. I diagrammet framstår

sambandet som linjärt eftersom x-axeln anges i logaritmskala. Anges x-axeln i stället i en vanlig nominalskala framgår det att det »verkliga« sambandet mellan lön per sysselsatt och regionstorlek växer i avtagande takt.

I följande diagram visas hur detta »verkliga« samband avtar och för att tydliggöra sambandet har de tre största lokala arbetsmarknaderna uteslutits. Det ska också betonas att det skattade sambandet mellan lön per sysselsatt och regionstorlek verkar underskatta storlekseffekten för de största regionerna, särskilt för Stockholm. Detta framgår tydligt av det föregående diagrammet. Möjligen är detta ett uttryck för att det underliggande »sanna« sambandet har en annan funktionsform än den valda.

Diagram 3: **Genomsnittlig lön per sysselsatt och regionstorlek år 2000 (exklusive Stockholm, Göteborg och Malmö)**

Källa: Specialbearbetning av kontrolluppgifterna, SCB och Temaplan AB

För att vidare illustrera sambandet mellan regionstorlek och lön per sysselsatt kan man beräkna en s k elasticitet, som i detta fall anger förväntad (genomsnittlig) löneökning i procent per procent ökad regionstorlek. Denna elasticitet, som är en återspegling av det skattade sambandet mellan lön och regionstorlek, ligger i intervallet 0,03 och 0,04. Detta innebär att 10 procents ökad regionstorlek i genomsnitt ger mellan 0,3 och 0,4 procents högre lön. Detta kan tyckas vara en mycket begränsad effekt. Å andra sidan har stora delar av de senaste decenniernas regionförstoring i flera fall medfört att lokala arbetsmarknader vidgats och gett både 100 och 200 procents större marknader. Den genomsnittliga effekten av detta har då blivit mer betydande och gett mellan fyra och åtta procents högre lön. Det skall också betonas att löneeffekten av regionförstoring beror på perspektivet. Om t ex Stockholms lokala arbetsmarknad förstoras med Västerås blir den genomsnittliga löneeffekten sedd med Stockholmsperspektiv marginell. Den senare förstoras då med knappt 10 procent och effekten av detta blir obetydlig (på den genomsnittliga lönenivån i Stockholms lokala arbetsmarknad).

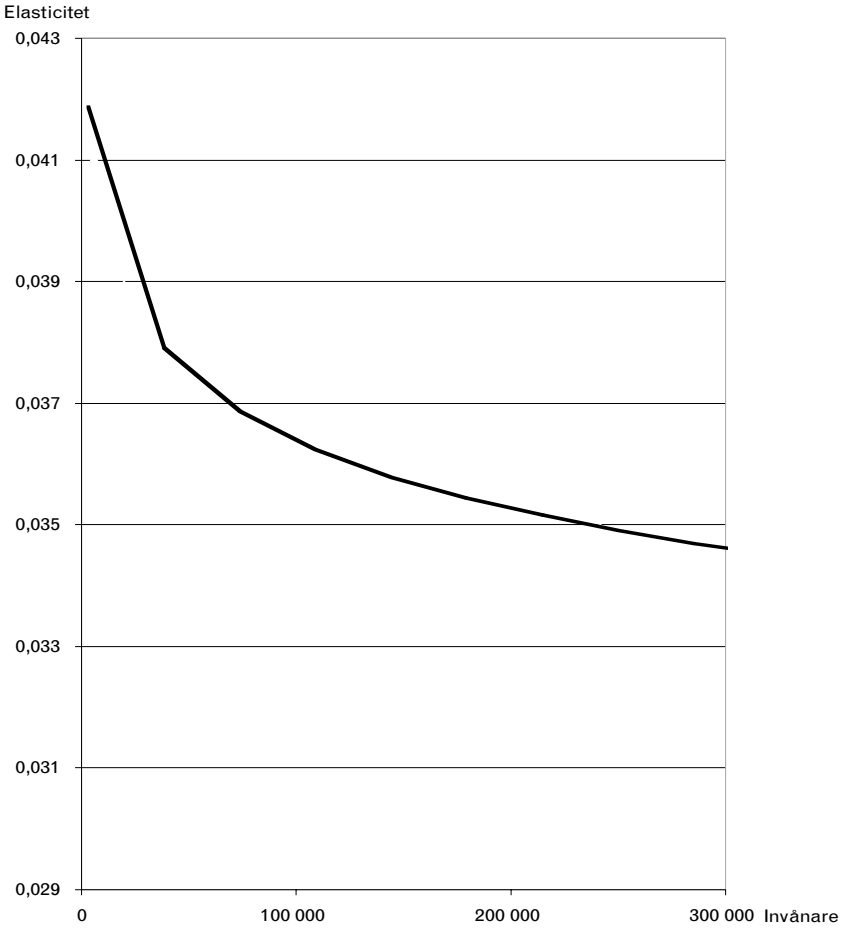
Å andra sidan betyder detta att Västerås lokala arbetsmarknad förstoras och blir närmare 1 200 procent större och den »teoretiska« (genomsnittliga) löneeffekten av detta blir över 30 procent för Västerås. Men detta förutsätter att alla grupper i Västerås på lång sikt får samma genomsnittliga lön som gäller Stockholms lokala arbetsmarknad.

I följande diagram illustreras den »teoretiska« elasticiteten, som är fallande och planar ut, vilket är en slags spegelbild av sambandet mellan lön och regionstorlek (som också planar ut).

Regionala variationer i lön per sysselsatt kan också förklaras av andra faktorer än skillnader i regionstorlek. Det generella sambandet har därför också utvärderats med hänsyn till andra faktorer såsom t ex andra regionala indelningar, regionala skillnader i branschstruktur, matchningsprocess mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft (dvs sysselsättningsgrad) och befolkningstillväxt. Ingen av dessa faktorer ger emellertid någon signifikant eller större påverkan på lön per sysselsatt än regionstorlek.

Det allmänna sambandet mellan lön per sysselsatt och regionstorlek gäller inte självklart för alla delar av och för alla grupper på arbetsmarknaden. Skillnaderna beror på olika gruppers faktiska beteenden och möjligheter att dra nytta av regionförstoringens specialiseringsmöjligheter.

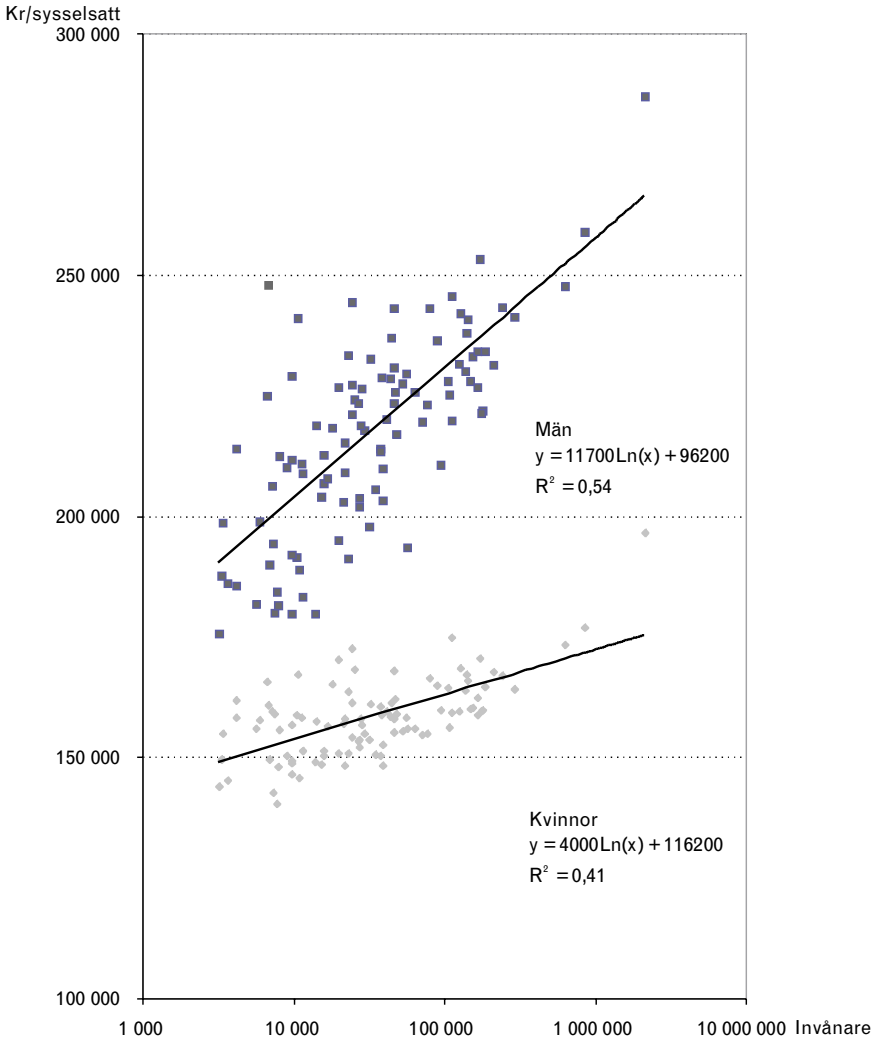
Diagram 4: **Löneelasticitet med avseende på regionstorlek år 2000 (exklusive Stockholm, Göteborg och Malmö)**

Källa: Specialbearbetning av kontrolluppgifterna, SCB och Temaplan AB.

Män och kvinnor har som tidigare visats relativt stora skillnader i daglig pendling. Män pendlar i allmänhet längre än kvinnor. Man kan därför förvänta sig att regionförstoringens effekter på »lönebildningen« är olika för män och kvinnor. Skillnader i pendling talar för att inkomsteffekten av regionstorlek är avsevärt större för män. Detta illustreras i följande diagram.

Diagram 5: **Lön per sysselsatt och regionstorlek för kvinnor och män år 2000**

Källa: Specialbearbetning av kontrolluppgifterna, SCB och Temaplan AB

Som framgår ger växande regionstorlek olika effekter för kvinnors och mäns löner. Effekten för män är tre gånger större. Regionförstoring leder således i allmänhet till mycket större positiva specialiseringseffekter för män. Kvinnors mer begränsade rörlighet på arbetsmarknaden medger inte samma möjligheter att i arbetslivet »exploatera« regionförstoringens potentiella effekter.

Det finns också en del andra starka implikationer av regionstorlekens olika återverkan för kvinnors och mäns löner. Skillnaden i genomsnittlig lön för kvinnor och män växer med regionstorlek. Det är endast i de allra minsta lokala arbetsmarknaderna som skillnaderna jämnas ut, vilket troligen beror på att i dessa marknader är förutsättningarna för stora skillnader i kvinnors och mäns specialisering mycket begränsade. I normalfallet finns det endast femtio olika branscher varav huvuddelen handlar om lokal basservice och bygghantverk, ett fåtal exportbranscher (oftast i någon basnäring) samt jord- och skogsbruk.

Det är i större lokala arbetsmarknader som möjligheterna till specialisering växer, särskilt för män. Detta är inte bara en konsekvens av att kvinnors förvärvsarbete starkt domineras av den offentliga sektorns arbetsmarknad, (vård, omsorg och skola) som inte primärt drivs av specialisering. En mängd studier visar att kvinnors löner i allmänhet är lägre än mäns och med lägre löner begränsas förutsättningarna att verka på större arbetsmarknader och följden blir lägre löner. Detta förstärks av att lokala arbetsmarknader präglas av monocentriska egenskaper som innebär att arbetsplatser och företag är koncentrerade till marknadens inre delar, medan boendet är mer eller mindre starkt suburbaniserat i ett omland. Monocentriska regioner präglas mer eller mindre av en typisk lönestruktur. Den allmänna lönenivån faller med minskad tillgänglighet till regionens inre delar. Detta är en konsekvens av att företag och verksamheter som är starkt beroende av den bästa tillgängligheten till hela den lokala marknadens potential och arbetskraft lokaliseras till regionens inre delar. Dessa företag är beredda att betala såväl högre lokalhyror som högre löner för fördelar av sin lokalisering. Högre löner i dessa delar är samtidigt en förutsättning för att förmå hushållen att pendla från regionens yttre delar till de inre, dvs hushållen måste kompenseras genom högre löner för relativt stora uppoffringar att pendla till regionens inre delar.

Verksamheter och företag som å andra sidan lokaliseras mer perifert får bara tillgänglighet till en mindre del av den lokala arbetsmarknadens utbud. Villkoren för att dessa verksamheter skall gå ihop är både lägre lokalhyror och lägre löner än i de mest tillgängliga delarna av en lokal arbetsmarknad. Eftersom perifert lokaliserade verksamheter inte är beroende av så stora pendlingsomland behöver de heller inte i samma utsträckning kompensera arbetskraften med så höga löner för att pendla.

Denna monocentriska »lönelag«, som först härleddes och påvisades redan på sextiotalet och som sedan dokumenterats i mängder av urbanekonomisk forskning, kan tyckas vara mindre relevant för svenska förhållanden beroende på arbetsmarknadens starka institutionalisering[2)].

Den allmänt fallande lönenivån, då man rör sig från en monocentrisk arbetsmarknads innersta delar till yttre delar, är emellertid inte ett uttryck

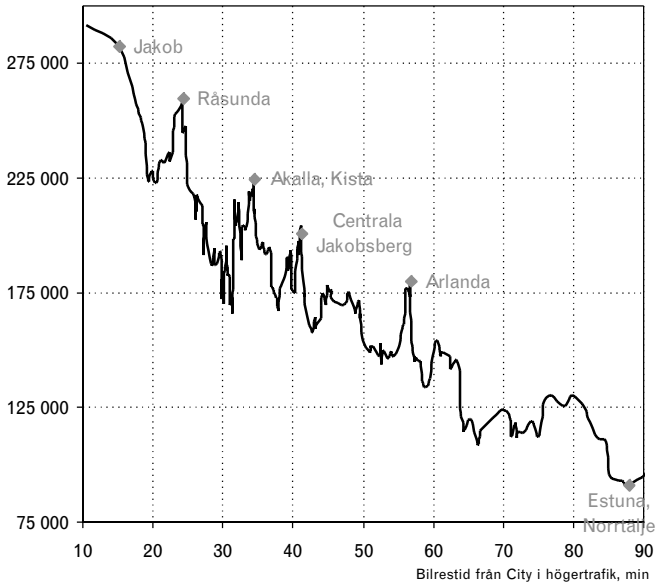
2) Moses, Towards a Theory of Intra-Urban Wage Differentials on Travel Patterns, 1962.

för att samma arbete (i samma bransch) är förenat med olika lön i olika geografiska lägen. Det är den olika sammansättningen av företag och arbetsplatser i marknadens inre och yttre delar som ger upphov till strukturen. Företag i branscher med relativt hög produktivitet och högre löner lokaliseras i allmänhet mer centralt och kan härigenom kompensera den nödvändiga arbetskraften (som måste pendla relativt långt) med relativt högre löner. Medan företag och verksamheter med lägre produktivitet och löner och som inte är beroende av någon stor lokal marknad kan lokaliseras mer perifert.

I följande figur illustreras den monocentriska lönestrukturen för Stockholmsregionen avseende 1998/1999. I regionens innersta delar betalar företagen i genomsnitt mellan 225 000 och 275 000 kronor i lön per sysselsatt. (Räknat på samtliga arbetsplatser i denna del av regionen.) I regionens yttersta delar är motsvarande lön per sysselsatt mellan 125 000 och 150 000 kronor.

Med en monocentriskt präglad allmän lönestruktur, som kanske är tydligast för Stockholmsregionen, men som med all sannolikhet också präglar andra större lokala arbetsmarknader får förutsättningar för pendling uppenbara lönekonsekvenser. För hushåll som bor mer perifert och som har begränsade möjligheter att pendla, vilket framför allt gäller kvinnor, blir lönen beroende av de allra närmaste arbetsplatsernas allmänna lönenivå. Arbetsgivare som dominerar dessa miljöer kan också hålla nere lönerna eftersom arbetskraften inte »kan ta sig därifrån«.

Diagram 6:
Genomsnittlig lön per sysselsatt i Stockholmsregionen norr om Slussen (inkl City) år 1997/1998.[3)]

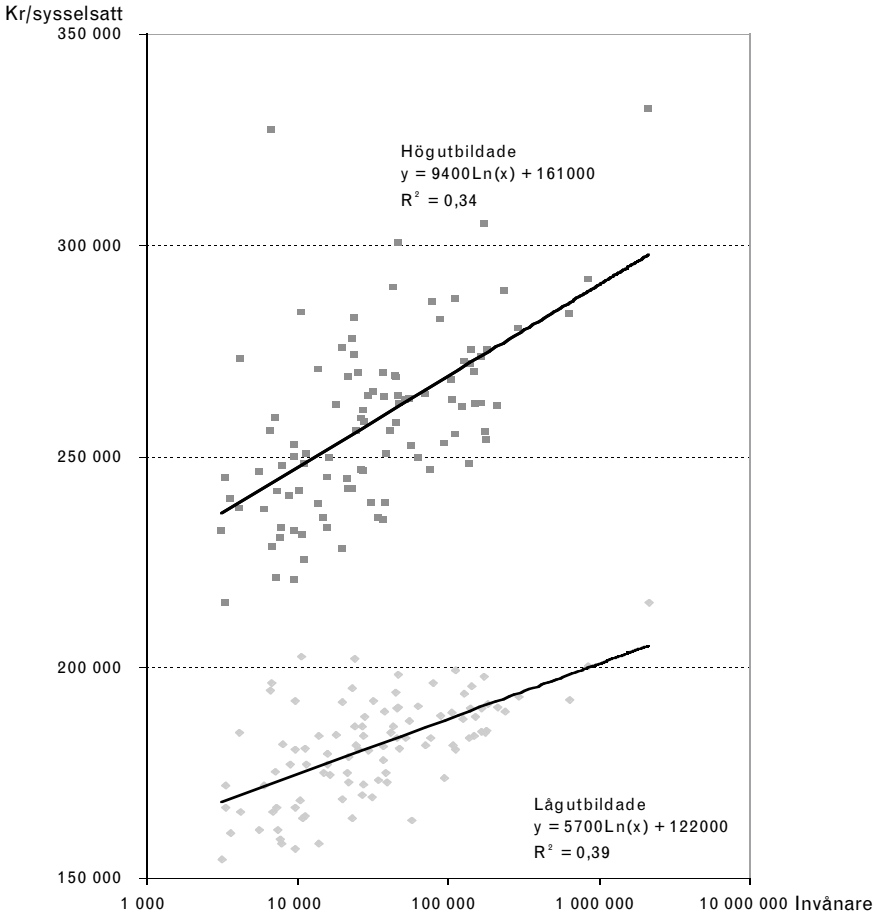

Källa: Bearbetning av GFAR-statistik, SCB.

3) Tillväxt och lokalisering i Stockholmsregionen, SLL 2002.

Skillnader i utbildning påverkar också såväl pendlingsmöjligheter som tillträde till olika delar av arbetsmarknaden. Högre utbildade har generellt tillgång till större del av arbetsmarknaden och också större pendlingsmöjligheter. Grundhypotesen är således att högutbildade i högre grad än lågutbildade kan exploatera regionförstoringens specialiseringseffekter. Detta visas i nedanstående diagram. Som framgår ger växande regionstorlek mycket större löneeffekt för hög- än för lågutbildade.

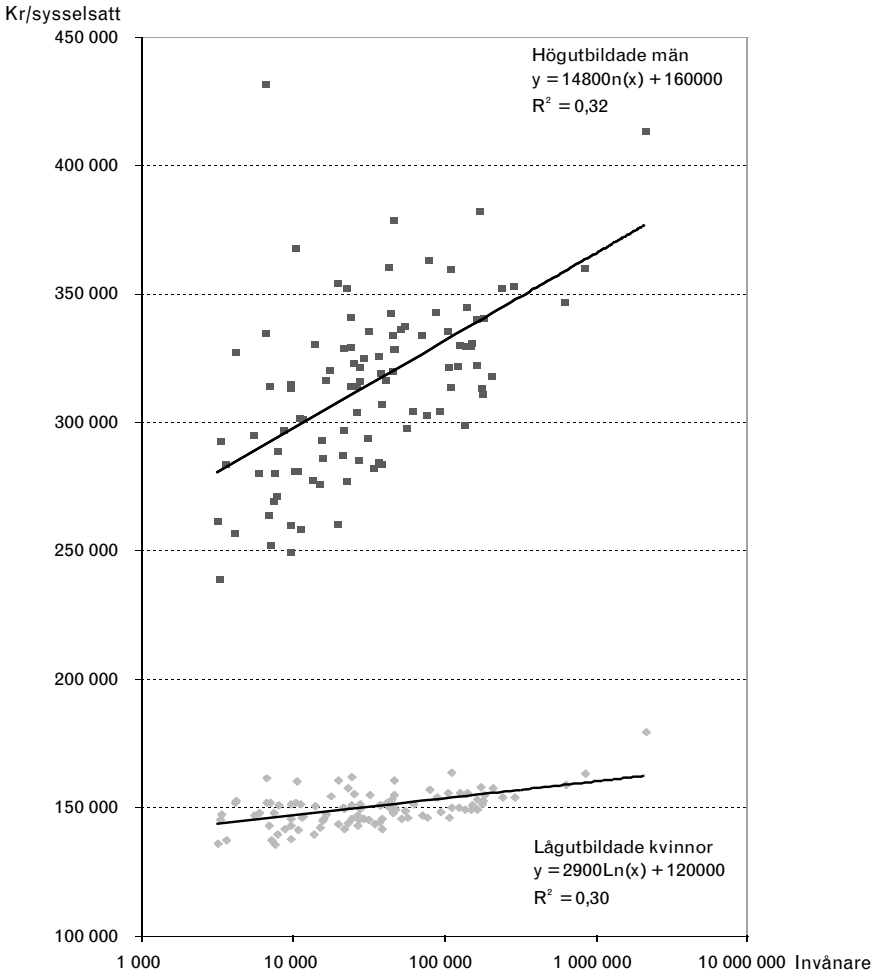
Diagram 7: **Genomsnittlig lön per sysselsatt för låg- och högutbildade år 2000**

Källa: Specialbearbetning av kontrolluppgifterna, SCB och Temaplan AB.

Nuvarande mönster och institutionella förutsättningar talar framför allt för att högutbildade män har betydligt större förutsättningar att exploatera regionförstoringens effekter på löner än vad lågutbildade kvinnor har. Genomsnittlig lön per sysselsatt för högutbildade män och lågutbildade kvinnor visas i diagram 7. I detta fall blir skillnaderna extrema. Regionförstoring för högutbildade män är förenad med nästan fem gånger större löneeffekt än för lågutbildade kvinnor.

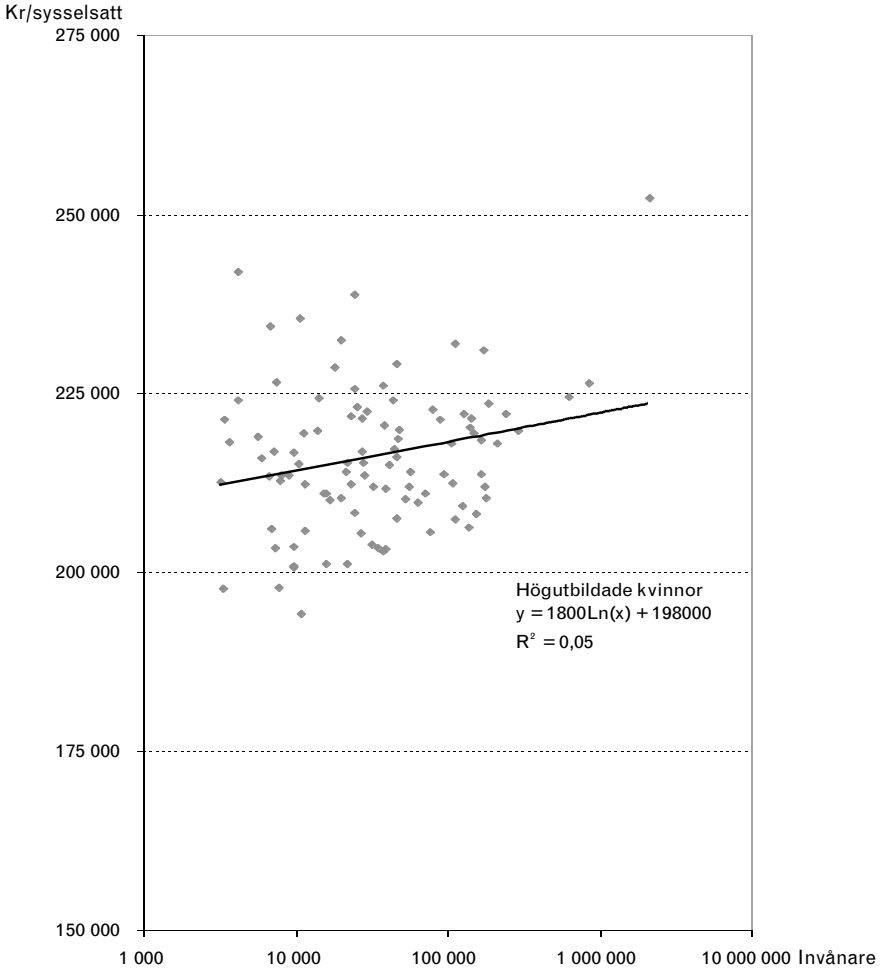
Diagram 8: **Genomsnittlig lön per sysselsatt år 2000**

Källa: Specialbearbetning av kontrolluppgifterna, SCB och Temaplan AB.

Bland de grupper som analyserats ovan är det endast högutbildade kvinnor och lågutbildade män som ännu inte behandlats. Eftersom växande utbildning i allmänhet ger större möjligheter på arbetsmarknaden kan man förvänta sig att regionförstoring för högutbildade kvinnor ger betydande positiva effekter. I detta fall finns däremot inte något samband mellan regionstorlek och genomsnittlig lön. (Förklaringsgraden (R2) för modellen är endast 0,05!) Högutbildade kvinnor verkar således inte överhuvudtaget dra ekonomisk nytta av regionförstoringens möjligheter. Sambandet eller bristen på samband, visas i diagram 9 nedan.

Diagram 9: **Genomsnittlig lön per sysselsatt för högutbildade kvinnor år 2000**

Källa: Specialbearbetning av kontrolluppgifterna, SCB och Temaplan AB.

De viktigaste slutsatserna av ovanstående analys kan sammanfattas i följande punkter:

- Större lokala arbetsmarknader jämfört med mindre har ett mer diversifierat näringsliv, som ger helt andra möjligheter för arbetskraften att utnyttja och utveckla sin kompetens.
- Ett tvärsnitt av landets samtliga 100 lokala arbetsmarknader för år 2000 och för samtliga förvärvsarbetande visar att det finns ett starkt positivt och signifikant samband mellan regionstorlek och lön per sysselsatt. Regionförstoring ger i allmänhet en positiv löneeffekt.
- Utvärdering av motsvarande samband för fyra olika grupper på arbetsmarknaden talar emellertid emot att det allmänna sambandet är giltigt för alla grupper. Huvudförklaringen till detta är att stora delar av de förvärvsarbetande, särskilt kvinnor, har mer begränsade möjligheter att pendla och dra nytta av allt större marknaders ekonomiska möjligheter.
- Utvecklas och frigörs inte kvinnors möjligheter att ta del av allt större lokala arbetsmarknaders möjligheter till specialisering begränsas inkomsteffekterna av regionförstoring.

6. Framtida regionförstoring?

Det har redan sagts att man kan misstänka att lokala arbetsmarknader, som avgränsas med samtliga förvärvsarbetandes pendlingsmönster, inte är relevanta för alla. Detta kan också uttryckas som att skillnader i pendling innebär att regionförstoringen gått olika långt för olika grupper, dvs att det är frågan om en tidsfördröjning. Dagens resmönster bland de mest rörliga pendlarna ger en »anvisning« om hur de lokala arbetsmarknaderna kan förstoras på lång sikt (om förutsättningarna för pendling växer ytterligare och framför allt jämnas ut).

Som tidigare visats finns det framför allt stora skillnader i pendling mellan kvinnor och män och mellan förvärvsarbetande med högre och lägre utbildning. Fortsatt emancipation i arbetslivet och växande utbildning kan därför tänkas påverka den framtida utvecklingen av lokala arbetsmarknader. Högre utbildade kan förväntas ha större lokala arbetsmarknader än lägre utbildade och män kan förväntas ha större än kvinnor.

Med dessa utgångspunkter har vi låtit SCB avgränsa lokala arbetsmarknader med avseende på genus och utbildning. Detta har gjorts med samma principer som SCB tillämpar för den officiella gruppering i lokala arbetsmarknader grundad på samtliga förvärvsarbetande och som tidigare redovisats. I följande tabell sammanfattas utfallet av detta grundat på 1998/1999 års pendlingsmönster och mönstret är mycket tydligt.

Tabell 6: **Antal lokala arbetsmarknader i Sverige 1998/99**

UTBILDNING	KVINNOR	MÄN	SAMTLIGA
HÖGRE	81	47	71
LÄGRE	142	98	124
SAMTLIGA	**107**	**79**	**100**

Källa: Specialbearbetning av pendlingsstatistik, SCB.

Det minsta antalet lokala arbetsmarknader har män med högre utbildning. För denna grupp omfattar landet endast 47 lokala arbetsmarknader. Denna grupp har med andra ord de största lokala arbetsmarknaderna. Härmed bör även möjligheter att byta arbete utan att flytta etc vara störst för just denna grupp.

Flest lokala arbetsmarknader har lågutbildade kvinnor, nästan 145 stycken. Lågutbildade kvinnor har med andra ord de minsta lokala arbetsmarknaderna och dessa marknader sammanfaller ofta med kommungränser. Detta speglar även det generella mönstret att antalet lokala arbetsmarknader är fler och mindre för kvinnor än för män samt fler och större för högutbildade än för lågutbildade.

Den generella trenden (för arbetsmarknaden som helhet) är att antalet lokala arbetsmarknader har minskat över tiden. Utgår man från att detta mönster även gäller för olika grupper kan ovanstående mönster tolkas som att integrationen i allt större lokala arbetsmarknader har nått längst för högutbildade män, medan utvecklingen samtidigt släpar kraftigt efter för kvinnor med lägre utbildning.

Den stora potentialen och utmaningen i regionförstoring ligger således i att få grupper som pendlar över korta avstånd att pendla över längre avstånd. Först då skapas stora funktionella arbetsmarknader för både män och kvinnor samt hög- och lågutbildade. Det mest tänkvärda i ovanstående mönster är att kvinnor med lägre utbildning har avsevärt mindre lokala arbetsmarknader än vad man kanske kan föreställa sig från SCB:s officiella gruppering.

Vad betyder ovanstående för Stockholm-Mälarregionen? Yttrar sig skillnader i pendlingsvillkor lika tydligt i strukturen av lokala arbetsmarknader i Stockholm-Mälarregionen som i landet? Strukturen sammanfattas i nedanstående tabell.

Tabell 7: **Antal lokala arbetsmarknader i Stockholm-Mälarregionen 1998/99**

UTBILDNING	KVINNOR	MÄN	SAMTLIGA
HÖGRE	9	3	7
LÄGRE	14	11	12
TOTALT	**12**	**8**	**11**

Källa: Specialbearbetning av pendlingsstatistik, SCB.

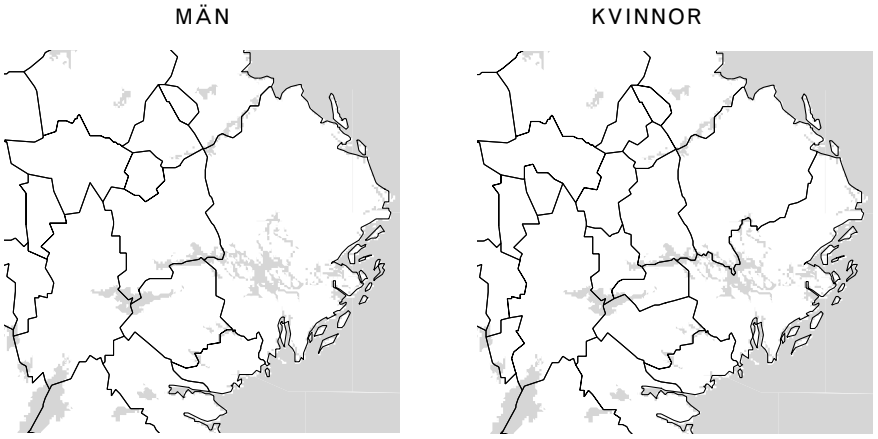
*** Mäns lokala arbetsmarknader större än kvinnors**

Som framgår har män åtta lokala arbetsmarknader i Stockholm-Mälarregionen och kvinnor tolv, medan motsvarande antal grundat på män och kvinnor gemensamt är elva (jämför tidigare avsnitt 3).

Tar man först fasta på männens lokala arbetsmarknader visar det sig att tre mindre lokala arbetsmarknader uppgår i tre större. Det gäller Katrineholms som integreras med Eskilstunas, Laxås med Örebros och Köpings med Västerås.

När det gäller kvinnors lokala arbetsmarknader blir det delvis en motsatt effekt. Den största förändringen gäller Stockholm/Uppsalaregionen. För kvinnor är detta inte ännu en integrerad lokal arbetsmarknad. Övriga förändringar gäller enskilda kommuner som hör till olika arbetsmarknader. I följande figur illustreras de lokala arbetsmarknaderna för kvinnor och män.

Figur 11: **Lokala arbetsmarknader för män och kvinnor i Stockholm-Mälarregionen år 1999**

Källa: Specialbearbetningar av pendlingsstatistik, SCB.

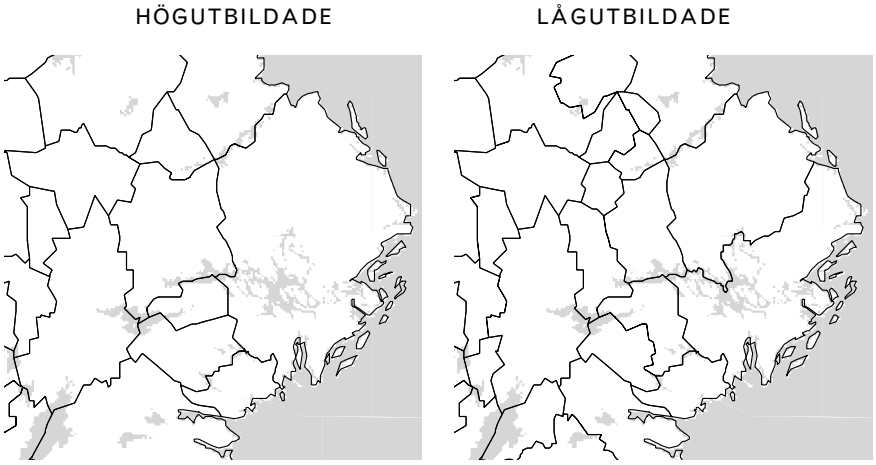
*** Större regioner för högutbildade**

Skillnader i utbildning ger samtidigt upphov till olika stora lokala arbetsmarknader i Stockholm-Mälarregionen. Förvärvsarbetande med lägre utbildning har tolv marknader, medan grupper med högre utbildning har sju. I det senare fallet integreras Köping och Laxå nu också i Västerås respektive Örebro. Katrineholm förblir dock en lokal arbetsmarknad, men den utökas med Flen. Vidare »ansluts« Fagersta med Västerås. I övrigt blir det små förändringar.

Ser man i stället på förändringen vid övergång till lokala arbetsmark-

nader för arbetskraft med lägre utbildning gäller den största förändringen Stockholm/Uppsala som då inte blir någon gemensam lokal arbetsmarknad. Övriga förändringar är mindre och gäller endast några enskilda kommuner.

Figur 12: **Lokala arbetsmarknader för hög- och lågutbildade i Stockholm-Mälarregionen 1999**

Källa: Specialbearbetningar av pendlingsstatistik, SCB.

*** Störst skillnad mellan lågutbildade kvinnor och högutbildade män**

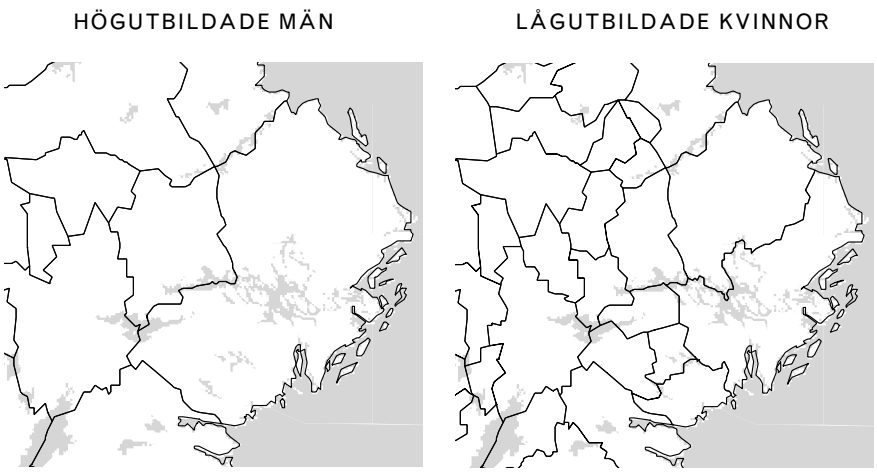
Som visats ovan uppstår de största skillnaderna i indelningen i lokala arbetsmarknader då lågutbildade kvinnor jämförs med högutbildade män. För lågutbildade kvinnor finns totalt 14 lokala arbetsmarknader i Stockholm-Mälarregionen. Motsvarande antal för högutbildade män är endast tre regioner!

För män med högre utbildning är således Stockholm-Mälarregionen redan integrerad i tre stora lokala arbetsmarknader, Stockholm, Örebro och Västerås. Stockholms lokala arbetsmarknad omfattar då området från Uppsala, via Stockholm, Nyköping och Katrineholm, till Eskilstuna. Örebro omfattar även Laxå och Karlskoga. Köping och Fagersta hör till Västerås.[4)]

För de lågutbildade kvinnorna är det tre lokala arbetsmarknader som delas upp i mindre. Detta gäller Stockholm som delas i Stockholm och Uppsala, Eskilstuna som delas i Eskilstuna och Flen samt Örebro som delas i Lindesberg och Örebro.

4) Hällefors blir då den enda »delen« av Mälardalens nuvarande lokala arbetsmarknad som inte integreras i någon större.

Figur 13: **Lokala arbetsmarknader för högutbildade män och lågutbildade kvinnor i Stockholm-Mälarregionen år 1999**

Källa: Specialbearbetningar av pendlingsstatistik, SCB.

Slutsatserna av ovanstående beskrivning och analys av olika gruppers lokala arbetsmarknader i Stockholm-Mälarregionen kan sammanfattas i följande punkter:

• Integrationen av Stockholm-Mälarregionen i ett fåtal stora geografiska arbetsmarknader gäller i praktiken endast de mest högrörliga, män med högre utbildning. För denna grupp består Stockholm-Mälarregionen av tre geografiskt mycket stora lokala arbetsmarknader centrerade kring Stockholm, Västerås och Örebro.

Dessa tre marknader kan vara en »anvisning« om hur den geografiska strukturen av Stockholm-Mälarregionens lokala arbetsmarknader kan utvecklas på längre sikt. Detta bygger på föreställningen att elitpendlarnas (män med högre utbildning) förutsättningar gradvis sprids till allt större delar av arbetsmarknaden.

• En sådan utveckling förutsätter att både villkoren för pendling och faktiskt pendlingsbeteende framförallt jämnas ut mellan olika grupper, dvs att allt större grupper både »får och antar« elitpendlarnas förutsättningar.

7. Två scenarier

För att översiktligt beräkna möjliga tillväxteffekter av regionförstoring i Stockholm-Mälarregionen har två scenarier utvecklats:

• Basscenario
Det första är ett nollalternativ som utgår ifrån att Stockholm-Mälarregionen består av dagens elva lokala arbetsmarknadsregioner år 2010.

• Fortsatt regionförstoring – tre stora lokala arbetsmarknader
Det andra scenariot bygger på förutsättningen att hela Stockholm-Mälarregionen fram till år 2010 snabbt integreras till tre stora lokala arbetsmarknader för en stor del av de förvärvsarbetande. De tre marknaderna får samma geografiska struktur som gäller för högutbildade män idag. De tre lokala arbetsmarknadsregionerna är Stockholm, Västerås och Örebro.

I Basscenariot görs först en »framskrivning« av förväntad sysselsättningsutveckling till år 2010 för var och en av de elva lokala arbetsmarknaderna i Stockholm-Mälarregionen. Detta görs med hjälp av den inledningsvis omnämnda modellen som tidigare utvecklats i samband med Regionalpolitiska utredningens arbete. För detta ändamål har den tidigare skattade modellen först uppdaterats med ytterligare data och anpassats till att landet numera omfattar färre lokala arbetsmarknader än under första delen av nittiotalet (100 jämfört med 109).

Därefter konstrueras ett scenario där Stockholm-Mälarregionen antas vara integrerad i tre stora lokala arbetsmarknader år 2010. För detta scenario beräknas först hur sysselsättningen i var och en av de tre lokala arbetsmarknaderna kan förväntas öka. Därefter görs en analys av vilka reala löneeffekter som kan uppstå av en inre förstoring av Stockholm-Mälarregionens arbetsmarknader, från elva till tre marknader.

För att utveckla ovanstående två scenarier krävs först en diskussion av den inledningsvis omnämnda modellen över en lokal arbetsmarknads sysselsättningstillväxt. Prognosmodellen omfattar, som beskrivits, två tillväxtfaktorer.

Endogen tillväxt

Den första faktorn återspeglar och fångar sysselsättningens beroende av en regions komparativa fördelar. För att den självgenererade tillväxten skall vara möjlig att prognosera på längre sikt måste de relevanta fördelarna vara lokalt bundna med en betydande tröghet. Den endogena tillväxtfaktorn är sammansatt av komparativa fördelar av både geografiska marknadspotentialer och varaktiga kapaciteter.

I inledningskapitlet visades att storleken spelar roll för en regions tillväxt. I stora regioner är marknadspotentialen större än i mindre regioner och därmed uppstår lättare skalfördelar och samlokaliseringsfördelar. Det innebär vidare att stora regioner har större diversifiering i näringslivet, större självförsörjningsgrad och därmed också lägre ekonomiska risker för hushåll och företag än i mindre regioner. I modellen mäts den lokala arbetsmarknadens geografiska marknadspotential med befolkningens storlek.

En andra faktor som förklarar en lokal arbetsmarknads självgenererade tillväxtförmåga är dess varaktigt bundna kapaciteter. Den mest grundläggande egenskapen i detta avseende är tillgången på kunskapskapital (och inte minst de nätverk som är förenade med en alltmer kvalificerad kunskapsfördjupning hos företag och anställda).

I moderna tillväxtteoretiska modeller finns det exempel på mängder av ansatser för att på olika sätt mäta tillgången på arbetskraft i termer av ackumulerat kunskapskapital. Som regel baseras sådana mått på intensiteten av högre utbildning hos arbetskraften. Det finns också andra ansatser, men de blir oftast en stark återspegling av befolkningens utbildningskapital.

Det vanligaste måttet på en lokal arbetsmarknads tillgång på kunskapskapital är helt enkelt andelen av arbetskraften med minst tre års högskole- eller universitetsutbildning. Det finns emellertid ett problem med detta mått. Inte därför att det är ett bristande mått på arbetskraftens kunskapskapital, utan därför att det inte är ett självklart mått på en tillräckligt varaktigt bunden kapacitet. Med växande utbildning ökar arbetskraftens geografiska rörlighet. Särskilt yngre med högre utbildning har en stor benägenhet att flytta till i praktiken de största och starkast tillväxande lokala arbetsmarknaderna både inom och utom landet.

Man bör i stället ta fasta på att då tillgången på utbildningskapital är en avgörande tillväxtfaktor blir lärande den mest grundläggande processen. Med detta synsätt blir i stället lokal eller regional tillgång på utbildningskapacitet mer grundläggande. Den varaktigt bundna resursen blir i högre grad tillgången på högskolor och universitet och de nätverk som skapas mellan högskolor och lokalt och internationellt verksamma företag. I modellen mäts därför varaktiga kapaciteter med tillgång på utbildningsplatser i högskolor och universitet per 100 förvärvsarbetande.

Vid sidan av marknadspotential och kunskapskapital eller kapacitet att generera högre utbildning finns det en tredje faktor som kan påverka den endogena tillväxtförmågan. Det gäller också en egenskap som har med lokalt arbetskraftsutbud att göra och som visar sig vara lokalt betingad. Det gäller sysselsättningsgraden, som på ett sammansatt sätt återspeglar en lokal arbetsmarknads funktionssätt och flexibilitet.

Sysselsättningsgraden anger hur stor del av befolkningen i förvärvsaktiv

ålder som har förmåga och är beredd och villig att ta förvärvsarbete och som har ett arbete. Sysselsättningsgraden är således ett sammansatt mått som beror på såväl sociala och demografiska faktorer och incitamenten att förvärvsarbeta, som efterfrågan på arbetskraft. Med ett annat språkbruk är sysselsättningsgraden ett mått på hur väl »matchningen« mellan utbud och efterfrågan på en lokal arbetsmarknad fungerar. Den blir härmed också ett mått på hur flexibel en lokal arbetsmarknad är. Sysselsättningsgraden mäts som andel sysselsatta av befolkningen mellan 16 och 64 år.

I nedanstående tabell redovisas den endogena faktorn för sysselsättningens utveckling bland Stockholm-Mälarregionens nuvarande elva lokala arbetsmarknader. Som framgår är denna faktor starkt storleksberoende och det är endast Stockholms och Örebros lokala arbetsmarknader som har en positiv själv-genererad tillväxtförmåga.

Tabell 8: **Sysselsättningens endogena tillväxtfaktor i Stockholm-Mälarregionen. (Procent per år.)**

LOKAL ARBETSMARKNAD	ENDOGEN TILLVÄXTFAKTOR, %
STOCKHOLM	1,6
ÖREBRO	0,2
VÄSTERÅS	-0,1
NYKÖPING	-0,2
KATRINEHOLM	-0,5
KÖPING	-0,6
FAGERSTA	-0,6
LAXÅ	-0,6
ESKILSTUNA	-0,7
KARLSKOGA	-0,8
HÄLLEFORS	-1,1

*Källa: Temaplans beräkningar**

*) Ovanstående bygger på uppdatering av ekonometriska skattningar tidigare redovisade i Rapport 3 från Regionalpolitiska Utredningen, 2000. I denna uppdatering har data för landet indelat i 100 lokala arbetsmarknader använts och skattningarna grundas på årsdata för perioden 1986–2000.

Den främsta förklaringen till Stockholms självgenererade tillväxt är marknadens storlek i kombination med en hög sysselsättningsgrad. För Örebro beror den positiva självgenererade tillväxten främst på tillgången på högre utbildning och marknadens storlek.

Trots att Eskilstuna är en av de större lokala marknaderna i Stockholm-Mälarregionen är den endogena tillväxten svag. Det beror främst på att sysselsättningsgraden är låg. Den låga sysselsättningsgraden är ett uttryck för att arbetsmarknaden i Eskilstuna inte förmår att matcha efterfrågan och utbud tillräckligt väl. Därmed blir sysselsättningsgraden låg, jämfört med övriga regioner (vilket inte bara gäller år 2000, utan även i ett längre perspektiv). Hällefors har den absolut lägsta endogena tillväxten. En

granskning av tabellen nedan visar att det främst beror på sysselsättningsgraden och marknadens storlek. Den lokala tillgången till utbildningsplatser är däremot hög i Hällefors.

Tabell 9: **Faktorer som påverkar endogen tillväxt i Stockholm-Mälarregionen**

LOKAL ARBETSMARKNAD	ANTAL INVÅNARE 2000	UTBILDNINGSPLATSER PER 100 SYSSELSATTA 2000[1)]	SYSSEL-SÄTTNINGS-GRAD 2000
STOCKHOLM	2 170 100	9,4	75
ÖREBRO	211 900	11,2	72
VÄSTERÅS	174 600	8,7	71
ESKILSTUNA	105 500	11,1	67
NYKÖPING	80 400	0,3	75
KÖPING	46 600	0,4	73
KARLSKOGA	45 900	0,3	71
KATRINEHOLM	41 500	0,2	73
FAGERSTA	23 000	1,9	72
HÄLLEFORS	7 900	9,1[2)]	66
LAXÅ	6 600	0,2	72
MEDIANVÄRDE, MÄLARDALEN	46 600	2	72
MEDIANVÄRDE, LANDET	27 820	1,0	72

Källa: SCB, Högskoleverket och Temaplans beräkningar.

1) Mäts som antal utbildningsplatser i region X minus motsvarande antal för hela landet.
2) Observera att det höga antalet utbildningsplatser per 100 sysselsatta är ett uttryck för att Hällefors är en liten arbetsmarknad. Antalet utbildningsplatser uppgick endast till 200 år 2000.

Exogen tillväxt

Samtliga lokala arbetsmarknaders tillväxt och sysselsättning är mer eller mindre starkt beroende av den ekonomiska utvecklingen i omvärlden. Resursförändringar och förändringar i efterfrågan i omvärlden ger impulser som mer eller mindre starkt samspelar med olika lokala marknaders resurser och potential. Som mått på omvärldsberoende (exogena) faktorer används i modellen BNP och förändring i BNP per sysselsatt (produktivitet). En viktig egenskap i modellen är att BNP-beroendet varierar mellan lokala arbetsmarknader. Det innebär att modellen är uppbyggd så att varje region tillmäts ett mått på hur känslig regionen är för förändringar i omvärlden. Den allmänna produktivitetstillväxten förutsätts emellertid påverka samtliga lokala marknader på ett likvärdigt sätt.

Bland Stockholm-Mälarregionen lokala marknader varierar BNP-känsligheten mellan 0,83 och 1,14. Stockholm är tack vare sin storlek och sitt diversifierade näringsliv den minst BNP-beroende marknaden. En BNP-ökning med en procentenhet ökar sysselsättningen med 0,83 procentenheter, allt annat lika.

Bland de mest BNP-känsliga regionerna i Mälardalen återfinns traditionellt industritunga regioner, såsom t ex Köping. En BNP-ökning med en procentenhet ökar sysselsättningen i Köping med 1,12 procentenheter, allt annat lika.

Tabell 10: **Sysselsättningens BNP-beroende i Stockholm-Mälarregionen**

LOKAL ARBETSMARKNAD	BNP-BEROENDE
STOCKHOLM	0,83
KARLSKOGA	0,88
LAXÅ	0,92
NYKÖPING	0,95
FAGERSTA	0,98
HÄLLEFORS	0,98
ÖREBRO	0,99
KATRINEHOLM	1,00
VÄSTERÅS	1,06
KÖPING	1,12
ESKILSTUNA	1,14

*Källa: Temaplans beräkningar**

*) Ovanstående bygger på uppdatering av ekonometriska skattningar tidigare redovisade i Rapport 3 från Regionalpolitiska Utredningen, 2000. I denna uppdatering har data för landet indelat i 100 lokala arbetsmarknader använts och skattningarna grundas på årsdata för perioden 1986-2000.

Basscenario

Med denna beskrivning och uppdatering av prognosmodellen har ett Basscenario för sysselsättningens utveckling i Stockholm-Mälarregionen skapats. Det bygger på att regionförstoringen i Stockholm-Mälarregionen avstannar. Scenariot grundas på följande förutsättningar:

1. Samtliga lokala arbetsmarknaders geografiska utbredning förutsätts bestå på ett oförändrat sätt till år 2010.

2. Tillgången på utbildningsplatser vid universitet och högskolor byggs ut med 10 000 platser per år i landet som helhet. Inga helt nya högskolor förutsätts tillkomma.

3. Relationen mellan de lokala arbetsmarknadernas sysselsättningsgrader förutsätts bestå. Den geografiska strukturen av arbetsmarknadernas förmåga att anpassa utbud och efterfrågan antas således oförändrad.

Till ovanstående kommer förutsättningar om den nationella ekonomiska utvecklingen som grundas på Konjunkturinstitutets rapport »Lönebildningen – Samhällsekonomiska förutsättningar i Sverige 2002« samt Konjunkturinstitutets basalternativ för Långtidsutredningen. Dessa antaganden redovisas i nedanstående tabell.

Tabell 11: **Förutsättningar avseende nationell ekonomisk tillväxt**

	BNP	BNP/SYSSELSATT
2001	1,2	-0,7
2002	1,9	1,8
2003	2,3	2,2
2004	2,5	2,3
2005	2,3	2,1
2006	2,0	1,8
2007	2,0	1,8
2008	2,0	1,8
2009	1,8	1,8
2010	1,8	1,8

Källa: Långtidsutredningen och Konjunkturinstitutet

För hela Sverige visar prognosen att antalet sysselsatta kommer att öka med 4 procent fram till 2010. För Stockholm-Mälarregionen blir motsvarande ökning 10 procent. Antalet sysselsatta ökar dock enbart i Stockholm, Västerås och Örebro, medan antalet sysselsatta förväntas minska i övriga lokala arbetsmarknader i Stockholm-Mälarregionen.

Tabell 12: **Sysselsättningseffekter i Stockholm-Mälarregionen – Basscenario**

LOKAL ARBETSMARKNAD	ANTAL SYSSELSATTA 2000	ANTAL SYSSELSATTA 2010	PROCENTUELL FÖRÄNDRING 2000-2010
STOCKHOLM	1 060 800	1 207 700	13,8
ESKILSTUNA	44 100	42 300	-4,1
NYKÖPING	36 900	36 000	-2,4
KATRINEHOLM	18 300	18 000	-1,6
ÖREBRO	95 200	97 300	2,2
LAXÅ	2 900	2 700	-6,9
KARLSKOGA	20 100	18 600	-7,5
HÄLLEFORS	3 100	2 900	-6,5
VÄSTERÅS	78 000	78 400	0,5
FAGERSTA	10 100	9 500	-5,9
KÖPING	20 800	19 800	-4,8
SUMMA STOCKHOLM-MÄLARREGIONEN	1 390 300	1 533 200	10,3
SUMMA SVERIGE	4 063 000	4 224 900	4,0

Källa: SCB och Temaplans beräkningar

8. Fortsatt regionförstoring i Stockholm-Mälarregionen

I detta avsnitt beskrivs och analyseras effekter av ett scenario med fortsatt regionförstoring i Stockholm-Mälarregionen. Detta jämförs också med Basscenariot. Utgångspunkten är att Stockholm-Mälarregionen fram till år 2010 integreras i tre stora lokala arbetsmarknader, vars »territorier« då tänks sammanfalla med dem som i dag gäller för män med högre utbildning. Följande tabell sammanfattar hur dagens lokala arbetsmarknader integreras i tre stora lokala arbetsmarknader.

Tabell 13: **Förändrade lokala arbetsmarknader vid fortsatt »Regionförstoring i Stockholm-Mälarregionen«**

DAGENS LOKALA ARBETSMARKNADER	FÖRSTORADE LOKALA ARBETSMARKNADER
STOCKHOLM ESKILSTUNA NYKÖPING KATRINEHOLM	STOCKHOLM
ÖREBRO LAXÅ KARLSKOGA	ÖREBRO
VÄSTERÅS FAGERSTA KÖPING	VÄSTERÅS

Källa: Bearbetning av SCB-statistik.

Utvecklas Stockholm-Mälarregionen i form av tre förstorade lokala arbetsmarknader kommer både de s k endogena och de omvärldsberoende (BNP-beroende) tillväxtfaktorerna att förändras, men förändringarna blir relativt små.

Stockholms lokala arbetsmarknad växer med drygt 225 000 invånare, vilket motsvarar drygt 10 procent. Örebros lokala arbetsmarknad utvidgas med nära 53 000 invånare, dvs 25 procent och Västerås marknad förstoras med 70 000 invånare motsvarande en ökning med 40 procent.

Vidare kan man räkna att sysselsättningsgraderna förändras en del. Den förstorade Stockholmsmarknaden kan få någon procentenhets lägre sysselsättningsgrad, eftersom de lokala marknader som »ansluts« till Stockholm – Eskilstuna, Nyköping och Karineholm – har något lägre sysselsättningsgrad, särskilt Eskilstuna. Örebros sysselsättningsgrad beräknas däremot bli oförändrad, medan Västerås förutsätts få något högre beroende på att Fagersta och Köping har något högre sysselsättningsgrader än Västerås.

När det gäller tillgång till utbildningsplatser för högre utbildning kan

effekten framför allt beräknas leda till en utjämning. För Katrineholm och Nyköping blir förhållandena i detta avseende som för Eskilstuna och Stockholm. För Laxå och Karlskoga, som integreras i Örebros förstorade marknad, blir också effekten en kraftig förbättring av tillgång till utbildningsplatser. Samma gäller för Fagersta och Köping som kommer att ingå i Västerås förstorade marknad.

Den samlade effekten av de befolkningsmässigt förstorade lokala marknaderna, utjämnade sysselsättningsgrader och tillgång till utbildningsplatser leder till att den endogena tillväxtfaktorn förändras något, dock obetydligt för den förstorade Stockholmsmarknaden. Medan det förstorade Västerås och Örebros endogena tillväxtfaktor kan beräknas falla något. Däremot kommer tillväxtfaktorn för de tidigare lokala marknaderna i Köping, Fagersta, Laxå och Karlskoga som uppgår i Västerås och Örebro att bli väsentligt gynnsammare. Den BNP-beroende tillväxten förändras obetydligt för de förstorade lokala marknaderna.

Tabell 14: **Faktorer som påverkar sysselsättningstillväxten i Stockholm-Mälarregionens tre förstorade lokala arbetsmarknader**

REGION	STOCKHOLM	ÖREBRO	VÄSTERÅS
ANTAL INVÅNARE	2 400 000	264 000	244 000
FÖRVÄRVSGRAD	74 %	72 %	72 %
UTBILDNINGSPLATSER PER 100 SYSSELSATTA [1]	9	9	-2,2
ENDOGEN TILLVÄXT	1,6 %	0,1 %	-0,2 %
BNP-BEROENDE [2]	0,85	0,99	1,04

Källa: SCB och Temaplans beräkningar.

1) Mäts som antal utbildningsplatser i region X minus motsvarande antal för hela landet.
2) BNP-beroendet för de tre förstorade lokala marknaderna är framräknat genom att BNP-beroendet (koefficienten) för de ingående mindre marknaderna har viktats ihop med befolkningsstorlek.

Med dessa förutsättningar och de antaganden som i övrigt gäller för Basscenariot kan man (med den tidigare redovisade modellen) beräkna en sannolik långsiktig sysselsättningseffekt av fortsatt regionförstoring i Stockholm-Mälarregionen. Den samlade sysselsättningen i Stockholm-Mälarregionen kan då beräknas växa med knappt 30 000 sysselsatta till år 2010 (jämfört med Basscenariot), vilket motsvarar 1,8 procents ökad sysselsättning.

Huvuddelen av denna effekt gäller den förstorade Stockholmsk-marknaden där Eskilstunas, Nyköpings och Katrineholms nuvarande lokala arbetsmarknader i stort sett får samma tillväxtvillkor som gäller den nuvarande Stockholmsmarknaden. Effekterna för Västerås och Örebro blir relativt små.

Fagersta och Köping får ungefär samma förutsättningar som Västerås

nuvarande, vilket beräknas ge en ökad långsiktig sysselsättning på 600 personer i den förstorade Västeråsmarknaden till 2010. Laxå och Karlskoga får ungefär samma förutsättningar som den nuvarande Örebros lokala marknad har och detta beräknas ge en ökad långsiktig sysselsättning på 400 personer till 2010 (i den förstorade Örebromarknaden).

Tabell 15: **Beräknad sysselsättningseffekt år 2010 av fortsatt regionförstoring i Stockholm-Mälarregionen**

LOKAL ARBETSMARKNAD FÖRSTORING	DAGENS INDELNING (BASSCENARIO)	FORTSATT REGIONFÖRSTORING I STOCKHOLM-MÄLARREGIONEN	EFFEKT AV REGION-I STOCKHOLM-MÄLARREGIONEN
STOCKHOLM	1 207 700		
ESKILSTUNA	42 300		
NYKÖPING	36 000		
KATRINEHOLM	18 000		
STÖRRE STOCKHOLM	1 304 000	1 330 800	+ 26 800
ÖREBRO	97 300		
LAXÅ	2 700		
KARLSKOGA	18 600		
STÖRRE ÖREBRO	118 600	119 000	+ 400
VÄSTERÅS	78 400		
FAGERSTA	9 500		
KÖPING	19 800		
STÖRRE VÄSTERÅS	107 700	108 300	+ 600
STOCKHOLM-MÄLARREGIONEN	**1 530 300**[*)]	**1 558 100**	**+ 27 800**

Källa: Temaplans beräkningar

*) Notera att summan för Stockholm-Mälarregionen avviker från basprognosen. Anledningen är att Hällefors exkluderats då effekter av regionförstoring analyseras.

Ovanstående kan emellertid vara en underskattning av sysselsättningseffekten. Scenariot bygger på en mycket omfattande ökning av pendlingen i Stockholm-Mälarregionen. Den »genomsnittliga« pendlingen för samtliga förvärvsarbetande förutsätts ju i detta fall anta samma förhållanden som i dag endast gäller män med högre utbildning. Om detta är realistiskt att nå på mindre än tio år är dock en annan fråga, men om detta verkligen realiseras kommer säkerligen matchningen mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft också att förbättras utöver vad som antagits.

Effekten av en förbättrad matchningsprocess kan simuleras genom att sysselsättningsgraden successivt höjs under prognosperioden. Anta att sysselsättningsgraden i den förstorade Västerås- och Örebromarknaderna höjs till den nivå som idag råder i Stockholmsregionen. Det innebär att sysselsättningsgraden successivt höjs till 75 procent i hela Stockholm-Mälarregionen. Som jämförelse kan nämnas att sysselsättningsgraden i hela landet var cirka 72 procent år 2000.

Tabell 16: **Sysselsättningseffekter år 2010 av regionförstoring i Stockholm-Mälarregionen. (Antal sysselsatta.)**

REGION	FORTSATT REGIONFÖRSTORING	FORTSATT REGIONFÖRSTORING OCH BÄTTRE MATCHNINGSPROCESSER
STOCKHOLM	+ 26 800	+ 31 900
ÖREBRO	+ 400	+ 3 900
VÄSTERÅS	+ 600	+ 3 900
STOCKHOLM-MÄLARREGIONEN	+ 27 800	+ 39 700

I detta fall blir effekterna för de förstorade Västerås- och Örebromarknaderna väsentligt större. Sysselsättningen kan då beräknas öka med mellan 3 till 4 procent i båda dessa marknader. Och den totala sysselsättningseffekten i hela Stockholm-Mälarregionen kan bli närmare 40 000 personer.

Slutsatsen av denna analys är således att »volymeffekten« av en omfattande regionförstoring inom Stockholm-Mälarregionen troligen kan motsvara en ökad sysselsättning på mellan 25 000 till 40 000 personer fram till 2010. Med en genomsnittlig lön på 230 000 kronor (år 2000) för dessa tre förstorade marknader betyder detta att den ökade sysselsättningen skulle ge en ökad lönesumma i hela Stockholm-Mälarregionen på mellan 6 till 9 miljarder kronor.

Löneeffekter?

Vid sidan av en »volymeffekt« i sysselsättning kan, som diskuterats i avsnitt 5, regionförstoring också leda till en positiv real löneeffekt. Denna effekt är en konsekvens av att med allt större lokala arbetsmarknader växer den lokala ekonomins diversifiering med allt bättre specialiseringsmöjligheter för arbetskraften som följd. Frågan är således om fortsatt integration av Stockholm-Mälarregionen i tre stora lokala arbetsmarknader också kan förväntas ge en positiv löneeffekt? Följande diagram ger en antydan om detta.

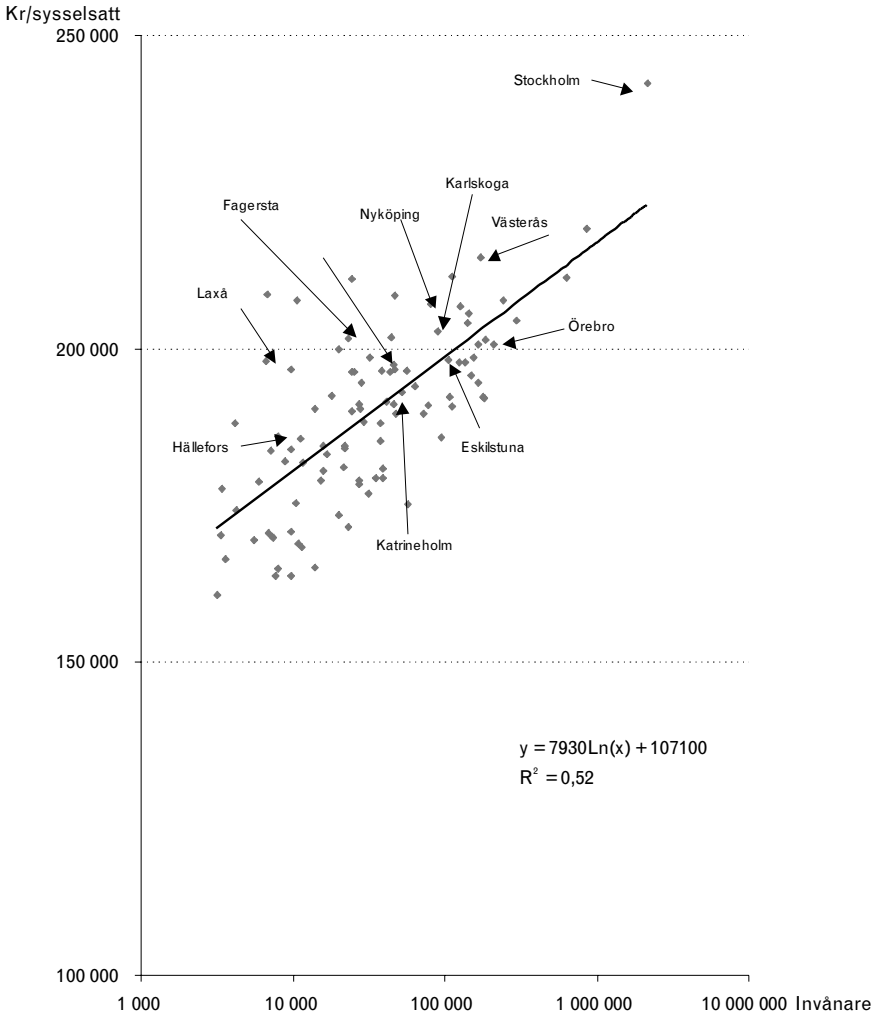
I diagrammet har genomsnittlig lön för var och en av Stockholm-Mälarregionens lokala arbetsmarknader märkts ut tillsammans med det allmänna sambandet mellan lön och regionstorlek. Som framgår återfinns huvuddelen av Stockholm-Mälarregionens lokala arbetsmarknader ovanför regressionslinjen. Endast två marknader ligger under och då endast marginellt under och en marknad återfinns på linjen. Innebörden av detta är att i huvuddelen av Stockholm-Mälarregionen är den genomsnittliga (faktiska) lönen högre än vad som kan förväntas av regionstorlekens inverkan.

Det kan finnas flera förklaringar till detta. Regionstorlek förklarar långtifrån hela den mellanregionala variationen i lön per sysselsatt. Nästan hälften av variationen beror på andra faktorer. Det underliggande »sanna« sambandet kan också ha en annan form än det förutsatta, vilket bl a antyds av att avvikelsen för Stockholm är särskilt stor, dvs löneeffekten av regionstorlek verkar underskattas särskilt mycket för den största lokala marknaden.

En annan tolkning, av att huvuddelen av de lokala arbetsmarknaderna i Stockholm-Mälarregionen har högre lön per sysselsatt än vad som kan förväntas av det allmänna sambandet (mellan regionstorlek och lön), är att löneeffekterna av regionstorlek till viss del redan realiserats i Stockholm-Mälarregionen. Med denna tolkning skulle då löneeffekterna av fortsatt regionförstoring i Stockholm-Mälarregionen bli marginella. Denna tolkning skulle då kunna vara att Stockholm-Mälarregionen redan är tre stora lokala arbetsmarknader för män med högre utbildning och härmed skulle stora delar av regionförstoringens potentiella effekter i Stockholm-Mälarregionen redan vara »exploaterade«. Detta skulle betyda att det inte finns några ökade specialiseringsmöjligheter av växande pendling bland grupper med låg daglig rörlighet på arbetsmarknaden, främst kvinnor. Även om pendlingen framstår som starkt genusbetingad verkar detta inte särskilt sannolikt.

Växande pendling och regionförstoring inom Stockholm-Mälarregionen, som förutsatts i detta scenario, betyder inte att alla förvärvsarbetande behöver anta elitpendlarnas mönster. Processen handlar om en gradvis förstoring och den största potentialen ligger säkerligen inte i att elitpendlarna reser mer och längre utan att gränserna för de lokala arbetsmarknader som är relativt små bryts ned, jämför med figur 13. Om t ex Köpings och Fagerstas lokala arbetsmarknader integreras med Västerås verkar det osannolikt att inte den kraftigt förstorade Västeråsmarknaden inte skulle ge ökade långsiktiga skalfördelar och specialiseringsmöjligheter. Om Eskilstuna och Nyköping integreras i en förstorad Stockholmsmarknad med mer omfattande pendling verkar det också rimligt att anta att löneutjämning i den förstorade marknaden drivs upp mot Stockholmsförhållandena och inte det omvända.

Diagram 10: **Genomsnittlig lön per sysselsatt för samtliga förvärvsarbetande år 2000**

Källa: Specialbearbetning av kontrolluppgifterna, SCB och Temaplan AB.

Det »enklaste« sättet, att översiktligt beräkna möjliga löneeffekter av den förutsatta regionförstoringen i Stockholm-Mälarregionen, är troligen att ta fasta på de tidigare redovisade elasticiteterna, jämför med diagram 4, sidan 24. De visar att vid 10 procents ökning av en lokal arbetsmarknads befolkning kan man förvänta sig att den genomsnittliga lönen per sysselsatt stiger med mellan 0,3 och 0,4 procent. Det lägre värdet gäller närmast de absolut största lokala marknaderna, såsom Stockholm, Göteborg och Malmö,

medan det högre värdet gäller de mindre marknaderna. Detta kan exemplifieras med Örebro, där den genomsnittliga lönen per sysselsatt är 201 000 kronor.

Förstoras Örebro som förutsatts med 25 procent skulle då den genomsnittliga lönen per sysselsatt och på lång sikt stiga med knappt 0,9 procent vilket motsvarar 1 800 kronor per sysselsatt. I följande tabell redovisas en kalkyl för samtliga tre förstorade marknader i Stockholm-Mälarregionen.

Tabell 17: **Förväntade löneeffekter av regionförstoring i Stockholm-Mälarregionen**

FÖRSTORAD LOKAL ARBETS-MARKNAD	GENOMSNITTLIG LÖN 2000 NUVARANDE LOKALA MARKNAD	BEFOLKNINGS-ÖKNING I FÖRSTORAD LOKAL MARKNAD	LÖNEELASTICITET AV 10 % REGION-FÖRSTORING	LÖNEEFFEKT I KRONOR PER SYSSELSATT
STOCKHOLM	242 000	10 %	0,30 %	700
VÄSTERÅS	215 000	40 %	0,35 %	3 000
ÖREBRO	201 000	25 %	0,35 %	1 800

Räknar man med att ovanstående effekter gäller som genomsnitt för samtliga sysselsatta i var och en av de tre förstorade lokala marknaderna i Stockholm-Mälarregionen kommer lönesumman i Västerås och Örebros (förstorade marknader) att växa med 300 respektive 200 miljoner kronor. För den förstorade Stockholmsmarknaden växer lönesumman med drygt 900 miljoner kronor.

Den totala »lönesummeeffekten« blir således cirka 1,4 miljarder kronor. Till detta skall läggas lönesumman av ökad sysselsättning som beräknats bli mellan 6 till 9 miljarder kronor.

Den samlade lönesummeeffekten av den förutsatta regionförstoringen i Stockholm-Mälarregionen kan således beräknas bli mellan 7 till 10 miljarder kronor. Den totala lönesumman i regionen uppgick år 2000 till nära 320 miljarder kronor. Regionförstoringens effekter mätt på detta sätt motsvarar således en ökning av lönesumman i Stockholm-Mälarregionen med mellan 2 till 3 procent.

9. Sammanfattning

De viktigaste slutsatserna från den genomförda analysen av regionförstoringens drivkrafter och troliga effekter av framtida regionförstoring i Stockholm-Mälarregionen kan kort sammanfattas i följande punkter:

- Regionförstoring kan förväntas medföra två effekter; dels i ökad sysselsättning, dels i ökad produktivitet och löner. Den första effekten är förenad med att större regioner har en större självgenererad tillväxtförmåga än mindre regioner. Den andra effekten beror på att med ökad

regionstorlek växer den lokala/regionala ekonomins diversifiering som ger utrymme för ökad specialisering hos arbetskraften.

• Ett tvärsnitt av landets samtliga 100 lokala arbetsmarknader för år 2000 och för samtliga förvärvsarbetande visar att det finns ett starkt positivt och signifikant samband mellan regionstorlek och lön per sysselsatt. Regionförstoring ger i allmänhet en positiv löneeffekt.

• Utvärdering av motsvarande samband för fyra olika grupper på arbetsmarknaden talar emellertid emot att det allmänna sambandet är giltigt för alla grupper. Huvudförklaringen till detta är att stora delar av de förvärvsarbetande, särskilt kvinnor har mer begränsade möjligheter att pendla och dra nytta av allt större marknaders ekonomiska möjligheter.

• Utvecklas och frigörs inte kvinnors möjligheter att ta del av allt större lokala arbetsmarknaders möjligheter till specialisering begränsas inkomsteffekterna av regionförstoring.

• Integrationen av Stockholm-Mälarregionen i ett fåtal stora geografiska arbetsmarknader gäller i praktiken endast de mest högrörliga – män med högre utbildning. För denna grupp består Stockholm-Mälarregionen av tre geografiskt mycket stora lokala arbetsmarknader centrerade kring Stockholm, Västerås och Örebro.

Dessa tre marknader kan vara en »anvisning« om hur den geografiska strukturen av Stockholm-Mälarregionens lokala arbetsmarknader kan utvecklas på längre sikt. Detta bygger på föreställningen att elitpendlarnas (män med högre utbildning) förutsättningar gradvis sprids till allt större delar av arbetsmarknaden.

• En sådan utveckling förutsätter att både villkoren för pendling och faktiskt pendlingsbeteende framför allt jämnas ut mellan olika grupper dvs att allt större grupper både »får och antar« elitpendlarnas förutsättningar.

För att översiktligt beräkna möjliga tillväxteffekter av regionförstoring i Stockholm-Mälarregionen har två scenarier utvecklats:

• Basscenario
Det första är ett nollalternativ som utgår ifrån att Stockholm-Mälarregionen består av dagens elva lokala arbetsmarknadsregioner år 2010.

• Fortsatt regionförstoring – tre stora lokala arbetsmarknader
Det andra scenariot bygger på förutsättningen att hela Stockholm-Mälarregionen fram till år 2010 snabbt integreras till tre stora lokala

arbetsmarknader för en stor del av de förvärvsarbetande och att dessa tre marknader får samma geografiska struktur som idag gäller för män med högre utbildning och omfattar en lokal arbetsmarknad för vardera Stockholm, Västerås och Örebro.

• Det senare scenariot beräknas ge en ökad sysselsättning i hela Stockholm-Mälarregionen på mellan 25 000 och 40 000 personer år 2010. Detta motsvarar en ökad lönesumma på mellan 6 till 9 miljarder kronor.

• Därtill kan den förutsatta regionförstoringen leda till ökad specialisering som medför att den genomsnittliga lönenivån stiger med mellan 700 till 3 000 kronor per sysselsatt beroende på lokal marknad. Löneeffekten av regionförstoring i Stockholm-Mälarregionen kan beräknas motsvara en ökad lönesumma på knappt 1,5 miljarder kronor.

• Den samlade effekten utryckt i lönesumma av den förutsatta regionförstoringen i Stockholm-Mälarregionenn kan beräknas bli mellan drygt 7 till 9 miljarder kronor. Detta motsvarar en ökning av regionens totala lönesumma på mellan 2 till 3 procent.

• Även om de principiella sambanden förenade med regionförstoring och tillväxt är kända finns det betydande osäkerheter om sambandens styrka och kvantitativa precision. Skall man mer ingående uttala sig om möjliga effekter av regionförstoring i Stockholm-Mälarregionen finns det en rad frågor som måste analyseras mer djupgående. Detta gäller t ex:

– Olika gruppers värderingar och begränsningar avseende ökad pendling. Vari ligger de viktigaste hindren för att främst kvinnor inte verkar dra nytta av större lokala arbetsmarknaders möjligheter? Är det värderingar eller begränsningar förenade med restid eller reslängd som är mest avgörande? Innebär arbetsmarknadens institutionalisering särskilda begräsningar för kvinnors möjligheter att dra nytta av regionförstoring?

– Vid sidan av dessa frågor, som är grundläggande för att bättre förstå begränsningar och möjligheter av fortsatt regionförstoring, finns det en rad mer »tekniska frågor« som bör utredas. Det gäller de ekonometriska sambanden som måste testas och utvecklas mer systematiskt. Man måste också pröva och utvärdera i vilken grad de principiella samband som diskuterats är förenliga med dem som finns i tillämpade trafikmodeller och kvantifierade urbanekonomiska modeller.

LÄNSSTYRELSERNA, i Stockholms, Södermanlands, Uppsala, Västmanlands samt Örebro län driver tillsammans projektet »Fördel Stockholm-Mälarregionen«. Det övergripande syftet är att ta fram kunskapsunderlag om regionens långsiktiga utvecklingsförutsättningar.

Rapporten »Effekter av framtida regionförstoring i Mälardalen« har tagits fram av konsultföretaget Temaplan AB på uppdrag av länsstyrelserna i Stockholm-Mälarregionen. Detta är en första delrapport som kommer att följas upp av fler analyser av framtidsförutsättningarna i regionen.

ISBN 91-974671-0-3
ISSN 1651-8411

FÖRDEL
STOCKHOLM
MÄLARREGIONEN